

V tej številki:

**dr. Branko Berčič
1927–2013**

Pariška načela in Mednarodna katalogizacijska načela	1
Poročilo o udeležbi na delavnicah projekta IFLA / ALP »Regionalno sodelovanje – izzivi in priložnosti«	6
Kaj je kakovostna literarna priredba?	8
Dan slovenskih splošnih knjižnic 2013 – zagovorništvo	9
Unescova listina o varstvu digitalne dediščine	10
Listina o varstvu digitalne dediščine	16
Čopove nagrade za leto 2012	19
V knjižnici smo obeležili stoletnico rojstva pisatelja Ivana Potrča	20
Piranski pisatelj Jani Mlakar	22

Pariška načela in Mednarodna katalogizacijska načela

kratka primerjava

Uvod

Pred več kot petdesetimi leti, oktobra 1961, so bila na Mednarodni konferenci o katalogizacijskih načelih v Parizu sprejeta načela, ki so postala splošno znana kot »pariška načela« (Načela, 1961). Večina pravilnikov za katalogizacijo, ki so v svetu nastali po letu 1961, jih je pri svojem razvoju bolj ali manj dosledno upoštevala. *Pariška načela* so postala temelj za mednarodno standardizacijo v katalogizaciji in so s tem dosegla svoj namen.

Splošni razvoj in nove tehnologije so močno vplivale tudi na razvoj katalogizacijskega okolja, tako da je dobrih štirideset let po sprejetju *pariških načel* posodobitev katalogizacijskih načel postala nujna. IFLA (International Federation of Library Associations) je zato organizirala serijo srečanj strokovnjakov, da bi pripravili sodobna mednarodna katalogizacijska načela (IFLA Meeting of Experts on an International Cataloguing Code - IME ICC). Prvo srečanje je bilo leta 2003 v Frankfurtu, sledila pa so še srečanja v Buenos Airesu 2004, Kairu 2005, Seoulu 2006 in v Pretorii 2007 (<http://www.ifla.org/en/node/576>). Rezultat usklajevanj različnih mnenj in stališč je dokument »*Statement of International Cataloguing Principles*« (Statement, 2009), ki je bil sprejet in objavljen februarja 2009. Slovenski prevod je bil objavljen kot »*Izjava o mednarodnih katalogizacijskih načelih*« (Izjava, 2009). Izjava nadomešča *pariška načela* in predstavlja osnovo za nove, sodobnejše katalogizacijske pravilnike po vsem svetu. Izraža še večjo potrebo po mednarodni standardizaciji, po širši izmenjavi in ponovni uporabi podatkov, ne samo med knjižničnimi katalogi, temveč tudi med sorodnimi dejavnostmi.

V pričujočem sestavku želim s primerjavo med *pariškimi načeli* in *mednarodnimi katalogizacijskimi načeli* opozoriti na novosti, ki jih slednja prinašajo v katalogizacijo.

Okolje ob nastanku

V času nastanka *pariških načel*, okoli leta 1960, so bili knjižnični katalogi sestavljeni iz kataložnih listkov. Listki so bili v katalog vloženi po dogovorjenem vrstnem redu (po abecedi, po UDK, po inventarni številki ipd.), iskanje pa je potekalo

ročno, z listanjem listkov. Knjižnice so imele le svoje kataloge, vzajemni oz. skupni katalogi so bili redkost. Nacionalne knjižnice so skupaj z obveznim izvodom pošiljale knjižnicam že razmnožene kataložne listke za osnovni katalog. O ceni kreiranja kataložnega listka se ni veliko razpravljalo.

Teorija katalogizacije je bila že sorazmerno dobro razvita. Obstajalo je že Cutterjevo (Cutter, 1904 cv: Statement, 2009) in Ranganathanovo (Ranganathan, 1955 cv: Statement, 2009) delo. Vendar pa je ta teorija izhajala iz prakse ene knjižnice in se je za katalog ene posamezne knjižnice tudi uporabljala. Sprejet je bil pojem avtorstva, vendar ni bil rešen pojem korporativnega avtorstva; prav tako ni bilo zadovoljivo razjasnjeno nasprotje med knjigo in delom (Creider, 2009).

V času nastanka *mednarodnih katalogizacijskih načel*, po letu 2000, so knjižnični katalogi elektronski, bibliografski in normativni zapisi so shranjeni v bazah podatkov. Iskanje in prikaz podatkov je odvisno od zmogljivosti programske opreme in od spretnosti iskalca. Knjižnični katalogi so medsebojno povezani, mnogi so del mednarodnih sistemov ali konzorcijev ali so celo mednarodni vzajemni katalogi bibliografskih zapisov. Za baze podatkov je pomembno, da so narejene v skladu s standardom, saj se le tako lahko zapisi iz različnih baz podatkov med bazami izmenjujejo in ponovno uporabljajo. Različni programski vmesniki iste zapise različno prikazujejo. Odstopanje od standarda pomeni, da izmenjava ni mogoča. Kreiranje bibliografskih zapisov je drago, saj delo zahteva specializirana znanja. Možnost ponovne uporabe zapisov iz ene baze v drugi bazi predstavlja racionalizacijo poslovanja in vzajemno korist sodelujočih knjižnic.

Mednarodna katalogizacijska načela temeljijo na uveljavljenih katalogizacijskih praksah v svetu, ki jih je v svojem delu temeljito povzela Elaine Svenonius (Svenonius, 2000 cv: Creider, 2009), in pa predvsem na konceptualnih modelih FRBR, FRAD in FRSAD, ki so bili razviti v okviru IFLA-e (<http://www.ifla.org/node/2016>).

Komu so namenjena

Pariška načela že v svojem prvem odstavku povedo, da so »... sestavljena s posebnim oziranjem na kataloge, popisujoče fonde velikih splošnih knjižnic; toda priporoča se, da se uporabljajo tudi za kataloge drugih knjižnic in za druge abecedne sezname knjig, in to s spremembami, ki bi ustrezale namenom teh katalogov in seznamov.«¹ Izjava o mednarodnih katalogizacijskih načelih v uvodu navaja, da »... jih lahko uporabljamo tako v prek spleta dostopnih knjižničnih katalogih kot tudi v širšem okolju«, v prvem členu pa eksplicitno zahteva še, da »... načela naj služijo kot vodilo pri razvoju katalogizacijskih pravilnikov«.

Razlika v tem, komu so načela namenjena, je torej velika. *Pariška načela* v osnovnem obsegu niso bila namenjena niti vsem knjižničnim katalogom, medtem ko so *mednarodna katalogizacijska načela* namenjena razvoju pravil za tvorbo različnih baz podatkov s podobno strukturo, ne samo knjižničnim katalogom, temveč tudi bazam podatkov arhivov, muzejev, različnim bibliografijam ipd. Zahteva, da naj se nacionalni katalogizacijski pravilniki ravna po sprejetih načelih, v *pariških načelih* ni bila izrazito zapisana, čeprav je bilo na konferenci to dogovorjeno; *Izjava o mednarodnih katalogizacijskih načelih* pa to zahtevano jasno zapiše.

S čim se ukvarjajo

Pariška načela se ukvarjajo predvsem s funkcijo in zgradbo knjižničnega kataloga. Osnovna funkcija kataloga je, da omogoča uporabniku, da ugotovi »da li knjižnica ima določeno knjigo« oz. »katera dela določenega avtorja in katere izdaje določenega dela so v knjižnici«. *Pariška načela* določijo, da naj bo katalog sestavljen iz vpisov in določijo vrste: glavni vpis, dodatni vpis in kazalke. Katalog naj ima »vsaj en vpis za vsako katalogizirano knjigo in več ko en vpis za vsako knjigo, kadar koli to terjajo interesi uporabnika ali značilnosti knjige«. Vpisi v katalogu naj bodo razvrščeni po značnici, ki se naj tvori na osnovi imena avtorja ali na osnovi stvarnega naslova. *Pariška načela* določijo še, kako izbrati

enotno značnico, tj. tisto značnico, po kateri so razvrščeni glavni vpisi.

Mednarodna katalogizacijska načela želijo zagotoviti izdelavo takih katalogov, ki bodo čim bolj ustrezali njihovim uporabnikom. Katalog mora uporabniku omogočiti, da najde posamezni vir oz. zbir virov, da vir identificira, da izbere vir, ki ga potrebuje, da pridobi opisano enoto ali prejme dostop do nje ter da se giblje znotraj in izven kataloga. Da bi uporabnik našel vir, splošna načela poudarjajo splošno rabo, tj. uporabo izrazoslovja, ki je uporabniku blizu. Nadalje poudarjajo točnost in pomembnost podatkov, tj. natančnost in pravilno presojo o tem, kateri podatki so za opis vira pomembni. Da bi se uporabnik lahko »gibal znotraj in izven kataloga« morajo biti podatki povezani, da bi bili lahko pravilno povezani, pa morajo biti kontrolirani z normativno kontrolo. Da bi podatki lahko bili povezani tudi »izven kataloga«, morajo biti strukturirani enako kot metapodatki v drugih okoljih, kar pomeni, da je potrebno ustvarjanje metapodatkov za bibliografske entitete. *Mednarodna katalogizacijska načela* so zasnovana za uporabo na spletu, kar je izraženo v načelih doslednosti in integracije opisov, potrebnosti podatkov v opisu, ustreznosti prikaza podatkov glede na opisovano in ne nazadnje v ekonomičnosti izdelave. »Knjigo« iz *pariških načel* so nadomestile »entitete« v skladu s konceptualnimi modeli bibliografskega okolja, ki jih je razvila IFLA. Še bolj kot lastnosti entitet so pomembna razmerja med njimi. Funkcije kataloga niso omejene več na katalog ene same knjižnice, podatki naj bodo uporabniku dostopni tudi izven kataloga, kjerkoli v svetovnem spletu. *Mednarodna katalogizacijska načela* kot pripomoček za priklic in iskanje podatkov določajo kontrolirane in nekontrolirane vstopne točke² ter podajajo osnove za učinkovito iskanje.

Bibliografski opis

Pariška načela so namenjena za opis tiskanih knjig in za drugo »bibliotečno gradivo podobnega značaja«, nanašajo pa se samo na izbiro in

1 Vsi citati so povzeti iz slovenskega prevoda pariških načel oz. iz slovenskega prevoda *Izjave o mednarodnih katalogizacijskih načelih*.

2 V prispevku uporabljam izraz »vstopna točka«, kot je uporabljen v slovenskem prevodu *Izjave o mednarodnih katalogizacijskih načelih*, ki je objavljen na straneh IFLA. Gre za težave pri prevodu izraza »Access point«. Komisija za katalogizacijo pri NUK je (že po prvem prevodu Izjave) sprejela izraz »element dostopa«, kar je navedeno v zapisniku: http://www.nuk.uni-lj.si/infobib/images/stories/Dokumenti/Zapisnik_2.seje_Komisije_za_katalogizacijo_20100211.pdf. Slovenski prevod Izjave je bil delno popravljen, manjka pa mu popravljen prevod Slovarčka. Popravljen verzija je objavljena na strani Komisije za katalogizacijo pri NUK: http://www.nuk.uni-lj.si/infobib/images/stories/Dokumenti/Izjava_o_mednarodnih_katalogizacijskih_nacelih.pdf. V strokovni javnosti se pojavlja še izraz »točka dostopa«.

obliko značnice. Govorijo le o opisni katalogizaciji oz. o t. i. formalnem opisu knjig: »en vpis za vsako knjigo mora biti popoln, tako da navaja vse za identificiranje knjige potrebne posameznosti«. *Pariška načela* sploh ne govorijo o vsebinski katalogizaciji oz. o t. i. predmetni obdelavi gradiva.

Mednarodna katalogizacijska načela so namenjena opisu vseh vrst gradiva in se nanašajo na vse vidike bibliografskih in normativnih podatkov, ki se uporabljajo v knjižničnih katalogih. Zagotoviti želijo konsistenten pristop k opisni (t. i. formalni) in vsebinski (t. i. predmetni) katalogizaciji vseh vrst bibliografskih virov. Zelo pomembna pri tem pa je identifikacija razmerij med entitetami.

Pariška načela zahtevajo en ali več vpisov za isto knjigo, da bi jo bilo mogoče najti na več načinov. Različni kataložni vpisi, »listki« (glavni, dodatni, kazalke), vsebujejo različno količino podatkov in je zato informacija, ki jo dobi uporabnik o knjigi, različno popolna. Ne glede na popolnost pa je to še vedno samo informacija o knjigi in ne knjiga sama. Bibliografske baze podatkov, ki so se razvile kasneje kot so nastala *pariška načela*, so sicer za isto knjigo zahtevale le en bibliografski zapis, ki pa je v začetku služil predvsem za izpisovanje kataložnih listkov in šele kasneje za prikaz podatkov v računalniškem javno dostopnem katalogu ali OPAC-u.

Bibliografski zapis po *mednarodnih katalogizacijskih načelih* je »zbir podatkov, ki opisujejo bibliografski vir in omogočajo dostop do njega ter identificirajo sorodna dela in izrazne oblike«. Bibliografski opis temelji na posamezni enoti, izdela se naj za vsako pojavno obliko, opisuje pa lahko tudi lastnosti dela ali izrazne oblike, ki jih enota uteleša. Bibliografski zapis ne daje več le informacij o viru (»knjigi«), temveč tudi omogoča dostop do vira samega, običajno s podatki o spletnem naslovu, kjer je vir prosto ali pod določenimi pogoji dostopen v polnem besedilu. Z identifikacijo sorodnih del in izraznih oblik nas bibliografski zapis vodi dalje, v »bibliografsko vesolje« predhodnikov, priredb, predelav, prevodov itd.

Kje najdemo podatke, da lahko opišemo knjigo oz. enoto? *Pariška načela* v več točkah določajo naslovno stran kot glavni, predpisani vir podatkov. *Mednarodna katalogizacijska načela* o glavnem viru podatkov ne govorijo več; pravijo, da

»bibliografski opis običajno temelji na enoti kot predstavnici pojavnih oblik«, pa tudi, da za »normativno vstopno točko« izberemo obliko imena, ki jo najpogosteje najdemo »na pojavnih oblikah«. Enota sama tako postane glavni vir podatkov. Predpisani viri podatkov se ohranjajo samo posredno, preko določila, navedenega le v opombi pri točki 5.3, ki kot mednarodno sprejet standard, na katerem morajo temeljiti opisni podatki, navaja ISBD (Mednarodni standard za bibliografski opis).

Pariška načela upoštevajo princip avtorstva, čeprav »avtor« v samih načelih ni izrecno definiran. V 8. poglavju obravnavajo »osebnega avtorja«, medtem ko za korporacije pojem avtorstva še ni bil razjasnjen in zato v 9. poglavju obravnavajo le »vpis pod korporativnimi telefoni«, tj. obravnavajo le korporativne značnice. Korporativna značnica je sredstvo za združevanje del na istem mestu v katalogu, kolektivno avtorstvo pa je bilo v različnih državah različno interpretirano (Popović-Bošković in Fortuna, 2004). V *mednarodnih katalogizacijskih načelih* izraza »avtor« ni več, nadomesti ga »ustvarjalec« (ang. »Creator«). Ustvarjalec je »oseba, rodbina ali korporacija, odgovorna za intelektualno ali umetniško vsebino dela«. Načela v točki 6.2.1.1 določajo, kdaj korporacija velja za ustvarjalca dela. Poleg ustvarjalca se pojavi še »dejavnik« (ang. »Agent«), ki je po navedeni definiciji »oseba ali skupina ali avtomatska naprava, ki ima v življenju vira neko vlogo«. »Dejavnik« je širši pojem od »ustvarjalec«. Oseba kot dejavnik bi po sedanjem izrazoslovju v katalogizacijski praksi ustrezala avtorju v najširšem smislu, medtem ko bi ustvarjalec ustrezal le primarnemu avtorju.

Pariška načela izrecno ne predpisujejo beleženja normativnih podatkov, vendar so ti potrebni, če naj se dejansko izvaja izbira ustrezne enotne značnice. Predpisujejo enotno značnico za osebna imena, korporativna telesa in stvarne naslove in s tem posredno zahtevajo normativno kontrolo teh podatkov. *Mednarodna katalogizacijska načela* določajo vstopne točke. Zahtevajo, da moramo zagotoviti »kontrolirane vstopne točke za normativne in variantne oblike imen entitet, kot so osebe, rodbine, korporacije, dela, izrazne oblike, pojavnostne oblike, enote, pojmi, predmeti, dogodki in kraji«. Predpišejo tudi, da je za naštetih oblik imen entitet treba zbirati podatke v normativnih zapisih in s tem dejansko določijo minimalni potrebni obseg normativne kontrole.

Izrecna zahteva po kreiranju normativnih podatkov kaže, kako pomembni so konsistentni podatki in natančna identifikacija entitet za medsebojno povezovanje virov, ki lahko edino uresniči zamisli modela FRBR. Normativni zapisi nosijo semantične informacije o svojih entitetah. Normativni zapisi tudi ustvarjajo razmerja in so tako nosilci znanja.

Iskanje

Pariška načela so bila namenjena listkovnim katalogom. Posamezno knjigo je bilo lažje najti, če se je podatek o njej nahajal na več listkih in torej na več mestih v katalogu. Število listkov za eno knjigo pa vseeno ni moglo biti nerazumno veliko, zato je bilo določanje značnice izjemno pomembno, ker je bilo tako določeno, kam v katalog bo listek uvrščen. »Glavni listek« je vseboval glavni vpis, tj. najpopolnejše podatke in je bil v katalog uvrščen pod enotno značnico. Listki z dodatnimi vpisi so ponavljali bistvene podatke z glavnega listka, kazalke pa so z napotilom »glej« usmerjale uporabnike na druga mesta v katalogu. V veliki meri tako logiko v naši katalogizacijski praksi uporabljamo še danes, čeprav delamo z bibliografskimi zapisi v bazah podatkov.

Mednarodna katalogizacijska načela se ukvarjajo z vstopnimi točkami. Izraz spominja na »vstop v nekaj«, oz. (v skladu z boljšim prevodom »element dostopa« ali »točka dostopa«) »dostop do nečesa«. Gre namreč za tiste podatke, ki morajo biti v bazah podatkov posebej obravnavani, da lahko služijo za iskanje, priklic in izpis in s tem za dostop do gradiva. Definiranih je več vrst vstopnih točk. Kontrolirane vstopne točke so tiste, ki so vnesene v normativni zapis, nekontroliranih vstopnih točk pa v normativnem zapisu ni. Normativna vstopna točka je ena izmed kontroliranih vstopnih točk v istem normativnem zapisu, ki je določena v skladu s pravili. Kontrolirane vstopne točke zagotavljajo konsistentnost podatkov, s tem pa omogočajo povezovanje bibliografskih zapisov za med seboj povezane vire. Omogočajo tudi zanesljiv priklic bibliografskih in normativnih zapisov in tako omejujejo rezultate iskanja samo na relevantne zapise. V točki 6.2 je predpisana izbira vstopnih točk za bibliografske in normativne zapise, v točki 7 pa so določene še bistvene in dodatne vstopne točke za iskanje. Iskanje mora biti omogočeno po bistvenih vstopnih točkah, iskanje po dodatnih vstopnih točkah pa pomaga pri iskanju ali omejevanju in ni obvezno. Z bistvenimi vsto-

pnimi točkami je določen minimalni obseg podatkov, po katerih mora biti mogoče iskati in predstavljati hkrati minimalne skupne zahteve za osnovne iskalne lastnosti sodobnih OPAC-ov.

Izrazje

Izrazi, ki so uporabljeni v *pariških načelih*, v samih načelih niso posebej definirani. Izrazi se uporabljajo v splošnem slovarskem pomenu in le nekateri so specifično strokovni.

Mednarodna katalogizacijska načela na koncu besedila vsebujejo slovarček, kjer so strokovni izrazi definirani za specifično uporabo v *načelih* in se ne uporabljajo v splošnem slovarskem pomenu. Splošni izrazi so povzeti iz realnega katalogizacijskega okolja, ki temelji na elektronskih katalogih, zato se uporabljajo tudi bolj tehnični izrazi, kot npr. »zapis«. Na splošno je jezik *mednarodnih katalogizacijskih načel* hkrati bolj abstrakten zaradi uporabe modela FRBR in bolj splošen zaradi vseh različnih vrst gradiv, o katerih govori (Creider, 2009). Posebej so navedeni in poudarjeni tudi izrazi, ki so se uporabljali v *pariških načelih* in v mnogih nacionalnih katalogizacijskih pravilnikih, ki pa se v okviru *mednarodnih katalogizacijskih načel* ne uporabljajo več. Tako je izraz »bibliografska enota« nadomestil izraz »pojavná oblika«. Namesto izraza »enotni naslov« se v bodoče uporabljajo izrazi »ime«, »normativna oblika imena« ali »normativna vstopna točka«, odvisno od konteksta, v katerem bo izraz uporabljen. Izraz »značnica« je nadomeščen s »kontrolirana vstopna točka« ali »normativna vstopna točka« (prej »enotna značnica«), namesto »kazalka« pa se uporablja izraz »variantna oblika imena«.

Kaj prinašajo nova načela?

Kakšne novosti v katalogizacijo nam prinašajo *mednarodna katalogizacijska načela*?

Pariška načela so utemeljila opisno katalogizacijo, tj. popis podatkov s predloge, ki jo ima katalogizator pred seboj.

Mednarodna katalogizacijska načela temeljijo na teoretičnem modelu FRBR. Model temelji na razmerjih in povezavah med entitetami, med katerimi so nekatere samo abstraktne (delo, izrazna oblika), druge pa realne (pojavná oblika, enota). Bistvene so povezave in opisi razmerij med entitetami, saj se tako ustvari mreža podatkov, t. i. »bibliografsko vesolje«, ki povezuje npr. različice istega dela, priredbe za različne medije, pa

tudi dela istega avtorja, dela o isti temi itd. Povezave in razmerja so lahko natančna le, če so posamezne entitete natančno identificirane. Zato pa je potrebna čim natančnejša normativna kontrola. Tak teoretični model privede do tega, da v postopku »katalogizacije« ustvarjamo posamezne metapodatke za bibliografske entitete. Od tu je samo še korak do prestrukturiranja, ponovnega povezovanja in uporabe metapodatkov na spletu (ang. »linked data«) (Dunsire, 2011), ki jih za iste entitete kreirajo »neknjižničarji«, kot so npr. založniki ali muzealci. Katalogizatorji tako postajamo soustvarjalci metapodatkov za uporabo kjerkoli na spletu, OPAC pa bo samo ena od možnih uporab metapodatkov, ki jih bomo kreirali. Uporaba metapodatkov na spletu je že realnost pri t. i. »programiranju v oblaku«. Nujna so prestrukturiranja formatov bibliografskih zapisov, ki se v večini primerov prilagajajo potrebam semantičnega spleta. Pri tem tudi nam najbližji mednarodni format UNIMARC ni nobena izjema (Dunsire in Willer, 2011).

Mednarodna katalogizacijska načela prinašajo možnost, da knjižnične kataloge kreiramo po najsodobnejših principih in se kot pomemben partner vključimo v globalno izmenjavo informacij.

In kje smo na tem področju v Sloveniji? *Mednarodna katalogizacijska načela* zahtevajo normativno kontrolo imen entitet kot so osebe, rodbine, korporacije, dela, izrazne oblike, pojavne oblike,

enote, pojmi, predmeti, dogodki in kraji. Pri nas v praksi zadnjih deset let zares izvajamo le normativno kontrolo osebnih imen, za imena vseh ostalih entitet pa normativne kontrole nimamo. *Mednarodna katalogizacijska načela* temeljijo na teoretičnem modelu FRBR, ki je naši širši katalogizatorski javnosti slabo znan, prav tako se o njem v slovenščini malo piše. Prav gotovo bo treba pri razvoju novega slovenskega pravilnika za katalogizacijo, ki ga načrtuje Komisija za katalogizacijo pri NUK, temeljito upoštevati tudi *mednarodna katalogizacijska načela*. Vendar pa *mednarodna katalogizacijska načela* sama po sebi še niso katalogizacijski pravilnik. Prinašajo le osnovne, mednarodno usklajene principe, ki jih je treba za nacionalno rabo natančneje izpeljati ter jih jasno definirati in interpretirati, da bo mogoča tudi uporaba v praksi. Mislim, da prilagoditve za nacionalno rabo ne moremo enostavno nadomestiti s prevajanjem in prevzemanjem tujih sodobnih katalogizacijskih pravilnikov. Prilagoditev naši tradiciji in katalogizacijski praksi lahko izvedemo le sami.

Od sprejetja *mednarodnih katalogizacijskih načel* so minila štiri leta. Katalogizacija v svetu se hitro spreminja in prilagaja tehnološkemu razvoju in novim potrebam uporabnikov. Nas čaka še zelo veliko dela in če želimo ohraniti stik s katalogizacijo v svetu, se ga moramo lotiti čim prej.

Anka Rogina
Mariborska knjižnica
anka.rogina@mb.sik.si

Viri

1. Creider, L. S. (2009). A Comparison of the Paris Principles and the International Cataloguing Principles. *Cataloging and Classification Quarterly*, 47 (6), 583-599.
2. Cutter, C. A. (1904). *Rules for a Dictionary Catalog*. (4th ed.) Washington, DC: Government Printing office.
3. Dunsire, G. (2011). *Linked data and the implications for library cataloguing: metadata models and structures in the Semantic Web* : presented at the Canadian Library Association Annual Conference, 26-29 May 2011, Halifax, Nova Scotia. Pridobljeno 3. 2. 2013 s spletne strani: <http://www.gordondunsire.com/presentations.htm>.
4. Dunsire, G. in Willer, M. (2011). UNIMARC and linked data. *IFLA Journal*, 37 (4), 314-326.
5. *Functional Requirements: the FRBR Family of Models*. Pridobljeno 3. 2. 2013 s spletne strani: <http://www.ifla.org/node/2016>.
6. *IFLA Meetings of Experts on an International Cataloguing Code*. Pridobljeno 3. 2. 2013 s spletne strani: <http://www.ifla.org/en/node/576>.
7. *Izjava o Mednarodnih katalogizacijskih načelih*. (2009). Pridobljeno 3. 2. 2013 s spletne strani: http://www.ifla.org/files/cataloguing/icp/icp_2009-sl.pdf.
8. Načela, sprejeta na Mednarodni konferenci o katalogizacijskih načelih v Parizu oktobra 1961. (1961). *Knjižnica*, 5 (1-4), 110-117.
9. Popović-Bošković, G. in Fortuna, B. (2004). Novi mednarodni katalogizacijski pravilnik : korporativna značnica med idejo o enotni in univerzalno kontrolirani obliki. *Organizacija znanja*, 9 (2), 47-53.
10. Ranganathan, S. R. (1955). *Heading and Canons*. Madras: S. Viswanathan.
11. *Statement of International Cataloguing Principles*. (2009). Pridobljeno 3. 2. 2013 s spletne strani: http://www.ifla.org/files/cataloguing/icp/icp_2009-en.pdf.
12. Svenonius, E. (2000). *The Intellectual Foundation of Information Organization*. Cambridge, MA: MIT Press.

Poročilo o udeležbi na delavnicah projekta IFLA / ALP

»Regionalno sodelovanje – izzivi in priložnosti«

Zagreb in Osijek, 2012

Mednarodna zveza bibliotekarskih društev in ustanov IFLA že vrsto let podpira sodelovanje bibliotekarskih društev v različnih regijah sveta v okviru dveh programov: »Building Strong Libraries Associations« (BSLA)¹ in »Action for Development through Libraries Programme« (ALP)². Na ta način krepi in skrbi za enakomeren razvoj knjižničarstva po vsem svetu. V letu 2012 je Hrvaško knjižničarsko društvo (HKD) pridobilo sredstva za izvedbo malega projekta iz programa ALP, katerega namen je bil okrepiti sodelovanje med bibliotekarskimi društvi v regiji jugovzhodne Evrope ter pospešiti profesionalni razvoj bibliotekarjev. Cilj projekta je bilo izboljšanje sodelovanja in mreženje med bibliotekarji v regiji, posebno na področju vodenja bibliotekarskih društev, pridobivanja virov ter zagovornišva (ang. advocacy) knjižnic in knjižničarskih združenj v javnostih. HKD je s tem projektom zasnoval nova partnerstva z bibliotekarskimi združenji sosednjih držav, s katerimi ne deli samo skupne zgodovine in tradicije, ampak tudi podobne družbene, ekonomske in politične razmere.

Glavna organizatorka in vodja projekta je bila **Edita Bačić**, predsednica delovne skupine za pravne in sorodne knjižnice pri HKD. HKD je k sodelovanju povabil vodstva bibliotekarskih združenj vseh držav z ozemlja bivše Jugoslavije. Odzvali so se bibliotekarji iz Bosne in Hercegovine, Srbije, Slovenije in Hrvaške, predstavnik Črne Gore pa je udeležbo v zadnjem hipu odpovedal iz finančnih razlogov. Delo je potekalo v okviru delavnic za usposabljanje po načelu »izobraževanje izobraževalcev« (ang. train the trainers). Udeleženci usposabljanja bodo na novo pridobljena znanja s področja vodenja in zagovornišva prenašali v svoja lokalna društva. Dveh delavnic v Zagrebu in Osijeku se je udeležilo dvanajst predstavnic bibliotekarskih združenj, med njimi tudi predsednice oz. članice ožjega vodstva: Marijana Mišetić, predsednica Hrvaškega knjižničarskega društva, Jasmina Ninkov, predsednica Bibliotekarskega društva Srbije in Biserka Sabljaković, generalna sekretarka BAM (Združenje informacijskih strokovnjakov – bibliotekarjev, arhivistov in muzeologov Bosne in Hercegovine). Zaradi zadržanosti vods-

Slika 1: Udeleženke delavnice IFLA / ALP v Zagrebu, julij 2012

tva sta se v imenu Zveze bibliotekarskih društev Slovenije delavnic udeležili Violetta Bottazzo in Mojca Dolgan Petrič.

Delavnici je vodila trenerka IFLA-e **Winnie Vitzansky** iz Danske. V devetdesetih letih je bila izvršna direktorica danskega bibliotekarskega društva (Denmarks Biblioteksforening), direktorica danske nacionalne knjižnice za slepe, slabovidne in osebe z motnjami branja (NOTA) in aktivna članica neformalnega združenja skandinavskih bibliotekarjev, ki sodijo med najbolj vplivne in aktivne v organih IFLA-e. Po upokojitvi dela kot trenerka v različnih programih IFLA-e, med drugim izvaja delavnice za vodenje knjižničarskih združenj v južni Afriki (Botsvana) in državah

Spletne strani bibliotekarskih društev na območju jugovzhodne Evrope:

- Hrvaška: Hrvatsko knjižničarsko društvo <http://www.hkdrustvo.hr/>
- Srbija: Bibliotekarsko društvo Srbije <http://bdsrs.blogspot.com/>
- Bosna in Hercegovina: BAM – Asociacija informacijskih stručnjaka – bibliotekara, arhivista i muzeologa Bosne i Hercegovine <http://www.bam.ba/>
- Črna Gora: Udruženje bibliotekara Crne Gore <http://www.ubcgc.ac.me/>
- Makedonija: Bibliotekarsko združenje na Makedonija <http://www.bzm.org.mk/>

1 Glej <http://www.ifla.org/bsla>.

2 Glej <http://www.ifla.org/alp>.

Slika 2: Delavnica IFLA/ALP v Osijeku na 38. letni skupščini Hrvatskega knjižničarskega društva, september 2012

vzhodne Evrope (Moldavija). IFLA je za tovrstne delavnice razvila vrsto večjezičnih spletnih priročnikov za usposabljanje knjižničarjev. Dostopni so z registracijo na spletni strani BSLA.

Prva delavnica je potekala v Zagrebu od 2. do 3. julija 2012 v prostorih društva HKD v Narodni in univerzitetni knjižnici. Teme delavnice so bile: predstavitev delovanja bibliotekarskih društev v regiji, SPIN analiza sodelovanja knjižničarskih združenj v regiji, organiziranje in vodenje bibliotekarskih združenj, načrtovanje, upravljanje s spremembami, zagotavljanje nasledstva v društvih, upravljanje strateških odnosov in partnerstev, vloga in načrt javnega zagovorništva. Udeleženske so največ razprav namenile možnostim sodelovanja društev v regiji, kar IFLA močno podpira in priporoča, saj so modeli regionalnega povezovanja drugod po svetu zelo uspešni. Že več kot trideset let poteka neformalno regionalno sodelovanje skandinavskih bibliotekarskih društev. Edita Bačić pa je predstavila delovanje Druš-

tva bibliotekarjev pravnih in sorodnih knjižnic jugovzhodne Evrope (SEALL).

Drugo srečanje je potekalo v okviru 38. skupščine HKD v Osijeku, 27. septembra 2012. Dveurno delavnico za vse udeležence posvetovanja sta vodili nosilka projekta Edita Bačić in trenerka IFLA-e Winnie Vitzansky. Poleg vabljenih predstavnic bibliotekarskih društev s prve delavnice, se je je

udeležilo še okrog petnajst udeležencev posvetovanja, v glavnem mlajše generacije. Aleksandra Horvat (Filozofska fakulteta Univerze v Zagrebu) je pripravila uvodni prispevek o temeljnih vrednotah knjižničarstva kot izhodišču vsakega dobrega sodelovanja. W. Vitzansky je predstavila nekaj primerov dobre prakse formalnega in neformalnega regijskega sodelovanja v svetu (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations EBLIDA, sodelovanje skandinavskih držav, Standing Conference of Eastern, Central and Southern Africa Library and Information Associations SCECSAL). V razpravi so predstavnice knjižničarskih društev iz držav bivše Jugoslavije navedle nekaj možnosti za sodelovanje: vzpostavitev stalnih stikov med bibliotekarskimi društvi, medsebojno obveščanje in povabila na strokovne konference, izmenjava zaposlenih in strokovno usposabljanje v knjižnicah regije, obveščanje članov o obstoječih oblikah sodelovanja v regiji. Izpostavile so tudi pomen vključevanja mlajših generacij bibliotekarjev, saj so bili v pre-

teklih dveh desetletjih stiki med društvi v regiji manj intenzivni.

Sklep delavnice je bil, da trenutno ni možnosti za formalizacijo sodelovanja, zato naj poteka v obliki neformalnega sodelovanja, vendar z jasno opredeljenimi vsebinami. W. Vitzansky je predlagala, da bi se lahko predstavniki držav jugovzhodne Evrope vsaj enkrat letno srečali na IFLA konferenci, kjer je običajno prvi dan na rednem programu tudi enourni posvet bibliotekarjev glede na jezikovno ali regionalno pripadnost (t. i. caucus).

Izkušnja obeh delavnic je bila zelo pozitivna. V razpravah se je izkazalo, da ima bibliotekarstvo jugovzhodne Evrope veliko skupnih razvojnih značilnosti, zato je sodelovanje lahko priložnost za bolj učinkovito reševanje sedanjih in bodočih razvojnih nalog, predvsem z vidika večje vloge knjižnic v kulturi, znanosti in izobraževanju. Na nekaterih delovnih področjih je sodelovanje že dobro utečeno, na primer: pogodbe o sodelovanju med nacionalnimi knjižnicami, medknjižnična izposoja, sodelovanje v mednarodnih projektih, na strokovnih in znanstvenih srečanjih, Pobuda jugovzhodne Evrope za digitalizacijo (South-Eastern European Digitization Initiative SEEDI³, skupnost COBISS.net in imenovanje IZUM-a za UNESCO regionalni center za knjižnične informacijske sisteme in informacijske sisteme o raziskovalni dejavnosti, Društvo bibliotekarjev pravnih in sorodnih knjižnic jugovzhodne Evrope (South East European Association of Law and Related Libraries

3 Glej <http://seedi.ncd.org.rs/>.

SEALL)⁴, sodelovanje nacionalnih agencij ISBN in ISSN itn. Krovna nacionalna bibliotekarska društva bi lahko imela vlogo »dežnika«, tako da bi načrtno spremljala in spodbujala sodelovanje knjižničarjev v regiji. V teku so dogovori s HKD, da bi hrvaški bibliotekarji na letošnjem posvetovanju Zveze bibliotekarskih društev Slovenije izvedli delavnico o

zagovorništvu knjižnic v javnosti, kjer imajo bogate izkušnje s projektom »Imam pravico vedeti, imam pravico do knjižnice«.⁵

Na tem mestu se zahvaljujeva HKD in IFLA-i za dobro izvedbo projekta in za kritje finančnih stroškov udeležbe na obeh delavnicah.

Končno poročilo o projektu je objavljeno na spletnem naslovu: <http://www.ifla.org/news/project-report-regional-cooperation-in-south-east-europe-challenge-and-opportunity-croatian>.

Violetta Bottazzo
in
Mojca Dolgan Petrič
ZBDS

⁴ Glej <http://www.biblio-pravo.org/>.

⁵ Glej http://www.hkdrustvo.hr/pravo_na_knjiznicu/.

POROČILA

Kaj je kakovostna literarna priredba?

strokovna sreda, januar 2013

»OKRAJŠANI KLASIKI – NASILJE NAD LITERATURO ALI MOTIVACIJA ZA BRANJE?« je bila naslovljena prva v nizu Strokovnih sred v letu 2013, ki jih v Mestni knjižnici Ljubljana pripravlja Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo. Na redna srečanja so vabljeni tako mladinski kot šolski knjižničarji iz vse Slovenije pa tudi strokovnjaki različnih strok, ki jih zanima promocija kakovostne mladinske literature. Strokovna sreda je potekala 9. januarja 2013 ob 10. uri v Knjižnici Otona Župančiča, Kersnikova 2, v dvorani, v 3. nadstropju, zabeležili pa smo več kot 70 udeležencev iz vse Slovenije.

Okrogla miza na temo priredb je bila zasnovana kot nadaljevanje debatne kavarne z 28. Slovenskega knjižnega sejma, ki jo je z enakim naslovom organizirala založba Miš. Pri pretresu te raznorodne in večplastne problematike so na tokratnem pogovoru sodelovali: Iztok Ilich (urednik in založnik), Schwentnerjev nagradenec za leto 2012, mag. Tilka Jamnik

(predsednica Slovenske sekcije IBBY), Miha Mohor (književni didaktik), lekt. dr. Veronika Rot Gabrovec (Filozofska fakulteta v Ljubljani, Odd. za anglistiko in amerikanistiko), red. prof. dr. Igor Saksida (Pedagoška fakulteta v Ljubljani in Kopru, Odd. za razredni pouk), Zarika Snoj Verbovšek (urednica založbe Didakta), Petra Tomše (urednica založbe Miš) in mag. Darja Lavrenčič Vrabec, vodja Pionirske – centra za mladinsko književnost in knjižničarstvo Mestne knjižnice Ljubljana.

V uvodni predstavitvi je mag. Darja Lavrenčič Vrabec odprla nekaj ključnih vprašanj, ki jih je v svoji predstavitvi problematike zapisala Pionirska. Ta ugotavlja, da ustrezne in natančne tipologije priredb razen nekaj poskusov, ki segajo že v 70-leta, in nekoliko kasneje, v 80-leta preteklega stoletja (dr. Marjana Kobe, Saša Vegri) ter nekaj diplomskih nalog, ki problematizirajo zlasti prenos literarnih besedil v drug (npr. filmski) medij, v teoriji mladinske književnosti pravzaprav ni.

Pionirska pojem priredbe opazuje s treh različnih ravni: kot **teoretični vidik**, ki odpira poglavje o razliki med priredbo in predelavo, **vidik avtors-tva**, ob katerem se izpostavljajo zlasti problematika originala, prevoda in medbesedilnosti ter **vidik namena**, ki se kaže v problematiki skrajšav ali poenostavitev, zlasti za posebne potrebe, kot sta učenje tujega jezika ali pouka književnosti, včasih tudi kot pomoč manj motiviranim ali na različne načine bralno oviranim bralcem.

Slika 1: Strokovna sreda

Mogoče je manj uzaveščena tudi informacija, da je priredba med mlade bralce v različnih oblikah stopila že konec 19. stoletja. Takšna je med drugim Odiseja v priredbi cesarsko kraljevega profesorja Andreja Kraglja iz Gorice (1894). Mnoge kasnejše priredbe so nastale tudi zaradi različnih političnih ali ideoloških razlogov ali uredniško prirejenih knjižnih izdaj.

V nadaljevanju so povabljeni strokovnjaki odprli svoje poglede na problem prirejanja. Vsi so se strinjali, da priredbe ni mogoče primerjati z originalom in da takšno početje tudi ni smiselno, ker ni v korist prirejenega besedila. Izpostavili so dejstvo, da se je prirejanja treba lotiti nadvse spoštljivo in premišljeno (Iztok Ilich), da pa je ob branju priredb treba opozarjati na originalno besedilo in se zavzemati za kakovostno prirejanje (mag. Tilka Jamnik). Priredba oziroma skrajšava je posebna literarna oblika, ki jo je težko primerjati z izvirnikom, je opozoril Miha Mohor, dr. Veronika Rot Gabrovec pa je bila mnenja, da je za stopenjsko učenje tujega jezika primerno

uporabljati tudi prirejene tekste, a s premislekom komu, kdaj in zakaj jih ponudimo. Priredbe so lahko učinkovita bralna motivacija, ki jih ni treba kar povprek preganjati, saj dobra priredba utira pot k originalu, je bil mnenja dr. Igor Sakšida. Odgovornosti prirejanja in spoštljivosti do originala se je dotaknila Zarika Snoj Verbovšek z založbe Didakta, v sklepnem delu pa je Petra Tomše z založbe Miš predstavila nov didaktični projekt, s katerim se je založba lotila prirejanja klasikov za otroke z naslovom Prve prave.

Povabljeni strokovnjaki so se vsi po vrsti strinjali, da mora biti priredba klasičnih avtorjev za otroke in mladino najprej kakovostna. No, in prav vprašanjem o kriterijih za kakovostno priredbo, bo, kot kaže, potrebno nameniti še kakšno strokovno sredo.

Ida Mlakar

Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo, Mestna knjižnica Ljubljana

OBVESTILA

Dan slovenskih splošnih knjižnic 2013 – zagovorništvo

Poiščimo naše podpornike in prijatelje knjižnic ter jih dajmo besedo!

Letošnji dan splošnih knjižnic bomo praznovali v Rogaški Slatini v Aninem dvoru v zdraviliškem kompleksu in sicer v sredo, 20. 11.

Letošnja tema se navezuje na Kongres ZBDS, kjer bo eden od sklopov posvečen zagovorništvu. IO sekcije za splošne knjižnice se je že sestal in določil vsebinske okvirje za naše praznovanje. Glede na krizne čase je prav, da se obrnemo k ljudem in pomenu knjižnice za naše uporabnike ter lokalno skupnost. Zato bomo na tokratnem praznovanju prepustili besedo predstavnikom šol, vrtcev, občinskih uprav, pisateljem, založnikom, znanim osebnostim in drugim, ki imajo pozitivne izkušnje s knjižnico in ki

bodo lahko s svojim mnenjem zaradi svoje prepoznavnosti ali vpliva pripomogli k vrednotenju knjižnic. Skratka, besedo bodo imeli naši uporabniki – zagovorniki. Praznovanje bomo pripravili skupaj z Združenjem splošnih knjižnic, ki bo k programu prispevalo svoj delež.

Glavna ideja letošnjega dneva knjižnic pa je v tem, da skupaj izpeljemo zanimivo akcijo in tako okrepimo naše skupno sporočilo, da smo tukaj za ljudi in zaradi ljudi. Vse knjižnice naj bi za dan knjižnic prispevale bodisi fotografijo bodisi posnetek enega od zagovornikov z njegovo izjavo. Gradivo bi uporabili na skupnem dnevu v Rogaški Slatini, saj je v dvorani dovolj opreme za predvajanje multimedijskih vsebin. Gradivo bo moč uporabiti tudi na spletnih straneh, družabnih omrežjih, dogodkih v knjižnicah in

drugje, samo da se slišijo besede naših zagovornikov in njihovo prepričanje o vlogi ter pomenu knjižnic.

V IO sekcije za splošne knjižnice menimo, da bi tako pritegnili pozornost medijev in mogoče še celo naših ustanoviteljev. Več informacij še sledi. Če imate že kakšne predloge za način praznovanja ali glede vaših in naših zagovornikov, jih, prosim, posredujte.

Do takrat lepe pozdrave

Breda Podbrežnik Vukmir
predsednica Sekcije za splošne knjižnice, ZBDS

Unescova listina o varstvu digitalne dediščine

Prispevek¹ predstavlja slovenski prevod besedila Unescove listine o varstvu digitalne dediščine. To je prva objava v prevodu. Sledi komentar, ki zajema ne samo ključne vsebinske poudarke, pač pa tudi odmeve, aktivnosti za promocijo Listine in problemov varstva digitalne dediščine ter spremeljajoče dogodke po sprejetju le-te. Izpostavljeni pa so tudi nekateri drugi dokumenti strateške narave na ravni EU, ki poskušajo reševati probleme dolgoročne dostopnosti evropske kulturne dediščine.

Listino je sprejela generalna konferenca Unesca na svojem 32. zasedanju, novembra 2003. Listine in deklaracije, ki jih sprejme Unesco, so normativni dokumenti, države članice pa so povabljeni, da jih na zasedanju konference podprejo in se z njimi strinjajo. To ne gre toliko za individualno ratifikacijo oz. pristop posameznih držav. Listine in deklaracije niso obvezujoče in ne zahtevajo neposredne aktivnosti, pač pa jo spodbujajo za določeno specifično področje. Listina predstavlja jedrnat, neobvezujoč, vendar spodbudno izjavo o splošnih načelih pri varstvu digitalne dediščine v času, ko se države spopadajo z izzivom, ohranjanjem dediščine, ki se sicer nenehno povečuje. Gre za predstavitev ključnih načel, ki so jih sprejele države članice Unesca za zagotovitev trajnega varstva digitalne dediščine. Listina izpostavlja argumente za zaščito pred izgubo digitalne dediščine, ukrepe ki so potrebni za zaščito in ohranitev digitalne dediščine, pa tudi vlogo in odgovornost Unesca in držav članic pri zagotavljanju varstva digitalne dediščine. Skupaj z listino je bila organizirana obširna kampanja za širjenje vsebin Listine, obenem pa je tovrstna aktivnost želela opozoriti tudi na ovire digitalne kontinuitete. Tako je bila po sprejetju Listine na Nizozemskem organizirana konferenca »Ohraniti digitalno dediščino: načela in politike«² – ki je predstavila širino raznolikih gradiv, ustanov, ki se ukvarjajo z dediščino in oblik sodelovanja.

Listina opozarja na številne probleme, s katerimi se države članice srečujejo ob poskusih ohranjanja dediščine. Namen ohranitve digitalne dediščine pa je zagotoviti stalno dostopnost, ali kot navaja besedilo 2. člena: »Ustrezno ravnovesje med legitimnimi pravicami ustvarjalcev in drugih nosilcev pravic ter na drugi strani interesa javnosti za

dostop digitalnim gradivom«. Posebej pa so osvetljene nevarnosti in ogroženost tovrstne dediščine, vključno s hitrim zastarevanjem tehnologije, ki je potrebna za dostop do nje. Poudarjeno pa je tudi pomanjkanje podporne zakonodaje (oz. zakonodaje, ki bi specifično podpirala varstvo tovrstnega gradiva), nezanemarljiva je negotovost na mednarodni ravni glede potrebnih virov, odgovornosti ter metod hrambe. Vsekakor je nujna aktivna dejavnost, in to od povečanja zavesti in predstavitve teh problemov do praktičnih programov, ki bi zajeli nevarnosti varstva v celotnem digitalnem življenjskem ciklu.

Med potrebnimi ukrepi je poudarjen tudi kriterij selekcije oz. pomembnost odločitve kaj ohraniti z upoštevanjem pomena in trajne vrednosti gradiva – ob tem pa je izpostavljeno tudi stališče, da mora biti ohranjena digitalna dediščina vseh regij, držav in skupnosti in da mora biti hkrati tudi dostopna. Tu gre za prikaz pravnega in političnega okvira, ki je za to potreben, hkrati pa je tudi poziv državam članicam za ustanovitev potrebnih agencij oz. organov s koordinativno odgovornostjo, kot tudi za zagotovitev potrebnih virov. Unesco se kot organizacija obvezuje da bo krepila sodelovanje, ozaveščala, krepila usposobljenosti ter uvajala standarde in prakse, ki bodo k temu pripomogle. Listina predstavlja dokument visoke ravni, katerega namen je opredeliti širino razlogov za ohranitev digitalne dediščine ter ključne dejavnosti, ki naj bi jih izvajale nacionalne države za zagotovitev varstva digitalne dediščine. Dejansko gre za zelo široke informacije, ki pa ne vključujejo specifičnih podrobnosti o tem, kako naj se izvaja digitalna hramba na ravni organizacije – nekatere splošne usmeritve pa so podane v členih 7 (kriteriji izbora) ter 10 (potreba po koordinaciji in delitvi nalog in odgovornosti).

Listina je zelo uporabna predvsem kot izhodišče za protokol (ali uvodno formulacijo), ki naj bi ga sprejele organizacije za varstvo digitalne dediščine. Na ta način se lahko organizacije uskladijo z načeli, splošno opredeljenimi v Listini, hkrati pa uporabijo druge podrobnejše standarde in usmeritve za natančnejše informacije o upravljanju hrambe digitalnega gradiva. O Listini se pojavljajo različna mnenja, tako o njeni moči pa tudi o njenih slabših lastnostih. Tako med pomembnej-

¹ Objavljeno v Arhivih, Let. 35, št. 1, 2012, str. 183–192.

² Organizirala Nizozemska nacionalna komisija za Unesco v sodelovanju z Nacionalno knjižnico Nizozemske (Koninklijke Bibliotheek), 4.–5. novembra 2005.

šimi lastnostmi vsekakor najdemo:³

- široko razumevanje digitalnega gradiva,
- promoviranje vse-svetovnega dostopa (dostopa v svetovnem obsegu),
- spodbuda za delovanje oblasti,
- predstavitev digitalnega varstva,
- predvidevanje problemov v prihodnosti,
- ugotavljanje problemov počasnega odziva vlad.

Slabša plat besedila Listine:⁴

- dajanje prednosti hrambi pred dostopom,
- ne poudarja pomembnosti digitalizacije za sedanje družbe,
- zanemara ekonomsko pomembnost digitalizacije,
- se neposredno ne ukvarja s problemom arhiviranja v zasebnem sektorju,
- ne poudarja dovolj pomembnosti digitalizacije analognih gradiv.

Zanimiva je tudi primerjava besedil **Unescove listine in Priporočila Evropske komisije o digitalizaciji in spletni dostopnosti kulturnega gradiva in digitalnem arhiviranju (UL L 236, 31. 8. 2006, str. 28–30)**,⁵ ob tem pa se Priporočilo Komisije bolj usmerja v sedanost in aktualne probleme, Unescova listina pa je veliko bolj vseobsegajoča in usmerjena v prihodnost. Unescova listina izpostavlja življenjski cikel digitalnih gradiv ter verodostojnost in stabilnost, Priporočilo EK pa izpostavlja digitalizacijo in dostopnost na spletu, pa tudi probleme avtorskih pravic (»del sirot«) in drugih pravnih vprašanj, ki jih je ob tem potrebno rešiti. Prav tako je tu v ospredju strateško načrtovanje (predvsem digitalizacije). V Unescovi listini ima prednost gradivo, ki je digitalnega nastanka, pri Priporočilu EK pa je poudarek na digitalizaciji analognih virov (to je tudi prioriteta Evropeane). Unescova listina kot glavne akterje navaja vladne agencije (odgovorne za e-upravo), pa tudi tiste, ki so odgovorne za usposabljanje, raziskave, širjenje izkušenj in znanj – na drugi strani pa Priporočilo izpostavlja široko digitalizacijo z nacionalnimi referenčnimi centri za digitalizacijo.

Vsekakor je prednost Listine v tem, da poskuša zajeti vsa področja, na katerih nastaja digitalna dediščina (od raziskovalne dejavnosti, javne uprave, knjižnic do zasebnega sektorja) ter izpo-

stavlja problem, kako jo ohraniti. Priporočilo EK pa zajema predvsem kulturne ustanove s hranjenim gradivom, ki naj bi bilo z digitalizacijo in dostopnostjo na spletu prek Evropeane čim bolj dostopno. Unescova listina opozarja (ne neposredno v besedilu, ampak na regionalnih posvetovanjih) na probleme in obsežnost digitalnega založništva, ki je zelo razširjeno v bolj razvitih državah in gre tu v glavnem za objave na spletu (nekateri pa tudi v tradicionalnem papirnem formatu).⁶ Po drugi strani pa je mogoče prepoznati očitek Listini, da v svojem pristopu izkušnje iz dokumentarne digitalne dediščine širi na druga področja digitalnih gradiv in ob tem ne upošteva dinamične narave nekaterih drugih digitalnih gradiv.

Regionalna posvetovanja Unesca so vsekakor izpostavila problematiko pomanjkanja finančnih virov, orodij in ekspertiz za ohranjanje gradiv. Prav tako tudi problematiko avdiovizualnih gradiv, ki so velikokrat produkt zasebnih producentov. Tu z uporabo digitalnih tehnik obstaja samo produkt v digitalni obliki – ti izdelki pa tudi zelo redko pridejo v zbirke dediščine. Zunaj komercialnega področja nastajajo tudi digitalni posnetki ustne zgodovine (izročila), jezika in glasbe s pretvorbo iz analogne oblike. Regionalna posvetovanja so opozorila, da so najstarejše oblike računalniško temelječih podatkov (za analizo, hrambo in obdelavo) nastale v znanosti od 50-tih let dalje (predvsem z geografskega in drugih področij raziskav Zemlje, od 70-ih let dalje pa tudi satelitski posnetki ter drugi topografski podatki). Ob tem bi se številni lahko izgubili, če jih ne bi pretvarjali v novejši medije – to je nevarno predvsem, kolikor se ne pojavi potreba za njihovo ponovno uporabo. Regionalna posvetovanja so opozorila na probleme pri digitalizaciji, in sicer da gre za pripravo digitalnih kopij brez uporabe dogovorjenih formatov in standardov ter brez načrtovanja dolgoročnega vzdrževanja digitalnih gradiv. Zgolj posamezne države ob koordinaciji vlade ter vključitvijo vseh področij, vključno z muzeji, knjižnicami, arhivi in raziskovalnim sektorjem, so s centraliziranimi ekipami standardizirali metapodatke ter prakse pri opisu in vzdrževanju vsebin na različnih domenah. Ob tem ne gre zanemariti lokalnih skupnosti, kjer z uporabo ICT ustvarjajo velike digitalne arhive. Dejavnost koordinirane digitalne hrame je možno kot velik potencial videti tudi v

3 Nikodem Bocza Tomaszewski: Unesco Charter and Guidelines for the Preservation of Digital Heritage – National Digital Archives experience (PhD presentation), na naslovu: <http://prezi.com/d231go3y70ia/unesco-charter-and-guidelines-for-the-preservation-of-the-digital-heritage-national-digital-archives-experience/>.

4 Prav tam.

5 Sledilo je Priporočilo Komisije z dne 27. 10. 2011 o digitalizaciji in spletni dostopnosti kulturnega gradiva ter njegovi digitalni hrambi.

6 UNESCO campaign to preserve the »digital heritage«, z naslova: <http://www.nla.gov.au/openpublish/index.php/nlasp/article/viewArticle/1253/1538>.

sklopu univerz in raziskovalnih inštitutov, če je na voljo dovolj finančnih virov.

Vsekakor pa Listina pri digitalni hrambi izpostavlja kot ključno in najpomembnejšo vlogo vlad. V državah se tu kaže potreba po dvosmernosti, na eni strani regionalna in internacionalna raven, ki se za prizadevanja digitalne hrambe povežeta z vladnimi informacijskimi politikami, tako glede vprašanj načrtovanj politik, kot tudi glede zakonodaje intelektualne lastnine. Najbolj je zaželena zakonodaja z zahtevami po depozitu publikacij ter izročitvi gradiv državnih organov, čeprav lahko drugačni dogovori v drugih sektorjih privedejo do podobnih ciljev.

Večina arhivskih uprav poroča, da je njihova arhivska zakonodaja zajela dokumente v vseh formatih, čeprav v številnih državah še ni bilo pogojev, da bi lahko arhivi prevzeli odgovornost za dolgoročno hrambo digitalnih gradiv. Konkretniji podatki so na voljo za članice EU – tako so v poročilu na osnovi vprašalnika za arhive članic navedena ta dejstva, da predpisna določila za e-arhive najpogosteje obstajajo tako v arhivski kot tudi drugi zakonodaji (v skupno 63 % članic, od tega samo v arhivski zakonodaji 29 %). Poleg tega imajo arhivi pri e-hrambi izredno različno vlogo, npr. 50 % arhivov članic je pristojno za uvedbo obvezujočih standardov in predpisov, 50 % pa jih tudi upravlja digitalno skladišče. Spodbuden podatek pa je, da 41,7 % nacionalnih arhivov članic EU poroča o ključnih spremembah na tem področju v zadnjih 10 letih. Ob tem je bistvena ugotovitev, da je izpostavljena nujnost krepite vloge osrednjih državnih arhivov pri digitalnih hrambi in razvoju e-uprave.⁷

Na regionalnih posvetovanjih UNESCA so bili opredeljeni najsplošnejši koraki pri digitalni hrambi:

- sprejetje odgovornosti,
- odločitve, katero gradivo naj bi bilo prevzeto,
- sodelovanje z ustvarjalci vsebin za vodenje praks hrambe,
- selektivno prevzemanje gradiva, dokumentiranje prevzetega gradiva,
- pogajanja z nosilci avtorskih pravic,
- varna hramba z ustreznimi kopijami za back-up,
- prenos podatkov na nove medije pred pojavom daljnosežnih sprememb.⁸

Glavne ovire, ki so ugotovljene so: pomanjkanje zavedanja tako na politični kot operativni ravni, negotovost glede odločitev o potrebnosti ohranitve določenih gradiv, pomanjkanje izpopolnjenih metod, pomanjkanje več ravni podrobnejšega tehnološkega znanja ter pravne ovire, kot so vprašanja avtorskih in sorodnih pravic. Med bistvenimi problemi pa so omenjeni tudi stopnja tehnološke spremembe, široka uporaba lastniške programske opreme, hitro povečanje količine in kompleksnosti digitalnih objektov. Za slabše razvite države pa so med ovirami tudi temeljna dejstva, kot so pomanjkanje infrastrukture, slab dostop do obstoječega tehnološkega znanja in visoki stroški za doseg mednarodnih standardov.

Za vse države pa je treba ob premagovanju določenih ovir upoštevati te prioritete: informiranje vlad, da je hramba digitalne dediščine pomembna in zahteva investiranje, mednarodno spodbujanje nastanka nacionalnih centrov za hrambo lastne digitalne dediščine, razvoj vse-nacionalne strategije hrambe, izvajanje programov mentorstva, razvoj specifično oblikovanih smernic za določeno državo, pregled zbirk digitalnega gradiva za določitev obsega nalog hrambe, razvoj orodij, ki jih je mogoče prosto uporabljati, kot je programska oprema za upravljanje digitalnih skladišč ter razvoj bolj avtomatiziranih načinov za izvajanje posameznih nalog.

Unesco je razvil strategijo za promocijo digitalne hrambe. Ta strategija osrednjo pozornost namenja:

- a) širokemu procesu konzultacij z vladami, tvorcem politik, ustvarjalcem informacij, dediščinskim ustanovam in strokovnjakom, industriji programske opreme, kot tudi organizacijam za pripravo standardov,
- b) širjenje tehničnih usmeritev,
- c) izvajanje pilotnih projektov,
- d) pripravo Listine o varstvu digitalne hrambe, ki jo sprejme Generalna konferenca Unesca na 32. zasedanju.⁹

Unesco sicer opozarja, da je ohranitev digitalne dediščine tako kompleksen problem, da kampanja za širjenje te Listine ne bo zagotovila magične rešitve, bo pa pripomogla k zavedanju problemov in ciljev za ta namen – vloga Unesca pri tem je torej posredna.

⁷ Več o tem glej članek: N. Glažar: Arhivi v digitalni dobi – stanje držav članic EU in arhivov Evropske komisije, ki bo objavljen v eni izmed prihodnjih števil Arkivov.

⁸ UNESCO campaign to preserve the »digital heritage«, z naslova: <http://www.nla.gov.au/openpublish/index.php/nlasp/article/viewArticle/1253/1538>.

⁹ Guidelines for preservation of digital heritage, March 2003, prepared by the National Library of Australia (Information Society Division), na naslovu: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001300/130071e.pdf>.

Za potrebe Unesca so kot spremljajoče gradivo z bolj praktičnim namenom nastale »**Smernice za hrambo digitalne dediščine**«, ki jih je pripravila nacionalna knjižnica Avstralije.¹⁰ Smernice so bile namenjene zelo širokemu krogu občinstva ter hkrati zelo velikemu področju informacij. V ožjem smislu nagovarjajo vsaj štiri vrste ciljnih javnosti: tvorce politik, upravljavce in direktorje na najvišji ravni, vodje oddelkov ter tehnično osebje. Smernice zajemajo štiri poglavja, ki vsebinsko zajemajo: obrazložitve digitalne dediščine ter zakaj je ogrožena, predstavitev digitalne hrambe ter naravo programov digitalne hrambe in upravljanje teh programov, osnove za odločitve, katere odgovornosti za hrambo je treba sprejeti ter možnosti za kooperativno delo. Osrednje poglavje zajema podrobnejši in procesno usmerjen pogled, kot so: področja odgovornosti, selekcija za hrambo, delo z ustvarjalci digitalne dediščine, nadzor nad gradivi – prevzem, identifikacija in opis, upravljanje vprašanj avtorskih in drugih pravic,¹¹ skrb za verodostojnost in varstvo podatkov ter iskanje načinov za vzdrževanje sredstev za zagotovitev dostopa. Te našteje teme so tudi jedro negotovosti pri ohranjanju dediščine. Ob tem pa je treba poudariti, da so v smernicah opisana izhodišča zgolj minimalne zahteve. Avtorji opozarjajo, da so ob pisanju ponudili tudi nekaj smernic za programe varstva z zelo omejenimi finančnimi viri.

Med zanimivejšimi poglavji je tudi dodatek terminološkega slovarja – tu so opredeljeni v smernicah uporabljeni temeljni pojmi. Ob njih pa so vsebinsko nekoliko širše razloženi ne samo bistvo vsakega pojma, ampak tudi definicije problemov za vsak pojem ter usmeritve, kaj je sprejemljiva praksa hrambe in kaj ne. Kot zanimiv primer naj navedem pojem »vzdrževanje dostopnosti«. Pri tem je med drugimi opredelitvami navedeno tudi, da morajo programi hrambe presoditi sprejemljive in nesprejemljive nivoje izgube za posamezne enote, elemente in potrebe uporabnikov. Pri pojmu upravljanje pa je vsekakor najpomembnejša

trditev, da digitalna hramba zajema oceno upravljanja tveganj.

Čeprav so Smernice, ki jih je za Unesco pripravila Nacionalna knjižnica Avstralije, gledano z današnjimi očmi že nekoliko starejše strokovno gradivo, pa se določena temeljna načela in izhodišča za hrambo digitalnega gradiva v tem času niso spremenila.

Po sprejetju Listine so bili organizirani številni dogodki – kot npr. konferenca o trajnem dostopu do zapisov znanosti 2004 v Haagu ter v Canberri prvič o arhiviranju digitalnih virov na spletu, pa tudi oblikovanje mednarodnega konzorcija za ohranjanje spleta (IIPC). V Evropski uniji je 6. okvirni program (2002–2006) podprl prve projekte namenjene digitalnemu arhiviranju (Digital Preservation Europe, PLANETS, DELOS, CASPAR). Prav tako sta tudi v 7. okvirnem programu dobili pomembno mesto trajno ohranjanje digitalnih virov in digitalna knjižnica.¹²

Na ravni EU bi poleg širokega prizadevanja za Europeano in oblikovanja načrtov digitalizacije lahko kot izhodiščne dokumente, podobne Unescovi listini, imenovali predvsem **Priporočilo komisije 24. 8. 2006 o digitalizaciji in spletni dostopnosti kulturnega gradiva in digitalnem arhiviranju** (UL L 236, 31. 8. 2006, str. 28–30), pa tudi **Resolucijo Sveta z dne 25. 6. 2002 o ohranitvi jutrišnjega spomina – hrambi digitalnih vsebin za bodoče generacije** (UL C 126/4, 6.7.2002). V širšem okviru pa pobudo »i2010 – Evropska informacijska družba za rast in zaposlovanje«,¹³ ki je bila dana 1. 6. 2005; njen namen pa je odgovoriti na izziv in razvoj informacijske družbe in medijev do leta 2010¹⁴ – na osnovi te pa tudi pobude »i2010: digitalne knjižnice«. Kot odziv na gospodarsko in finančno krizo je Evropska komisija predlagala novo gospodarsko strategijo »**Evropska digitalna agenda 2020**«,¹⁵ ki predvideva napredek na sedmih področjih oz. stebrih

¹⁰ Prav tam.

¹¹ Med pravicami se še posebej izpostavlja, da morajo imeti programi hrambe (in ustanove hrambe) jasno opredeljeno pravico do kopiranja gradiva za namene hrambe (še posebej za AV-gradiva).

¹² Alenka Kavčič Čolić: Pregled stanja trajnega ohranjanja digitalnih virov v Sloveniji, Knjižnica, 55, 1 Ljubljana 2011 (str. 20–21).

¹³ »i2010 – A European Information Society for growth and employment« http://europa.eu.int/information_society/eeurope/i2010/index_en.htm.

¹⁴ Promovira odprto in konkurenčno digitalno ekonomijo ter poudarja IKT kot gonilo vključitve in kakovosti življenja. Pobuda izhaja iz prenovljene Lizbonske strategije, ki si prizadeva dvigniti učinkovitost ekonomije z široko uporabo IKT. Besedilo pobude »i2010« je dostopno v slovenskem jeziku: http://europa.eu.int/information_society/eeurope/i2010/introduction/index_en.htm.

¹⁵ Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij: Evropska digitalna agenda, COM(2010) 245, Bruselj, 26.8.2010, COM(2010) 245 konč./2 (CORRIGENDUM: Annule et remplace le document COM(2010) 245 final du 19.5.2010) na naslovu: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:SL:PDF>.

digitalne agende.¹⁶ Tako so za vprašanja digitalne dediščine (predstavljena v Unescovi Listini) vse-kakor aktualna področja: a) interoperabilnost in standardi, b) hitri in ultrahitri dostop do interneta, c) raziskave in inovacije ter d) izboljšanje digitalne pismenosti, znanj in vključenosti. V dokumentu je osupljiv podatek o deležu celotne porabe za raziskave in inovacije na področju IKT v EU in ZDA (17 % v primerjavi z 29 % – v absolutnem smislu pa je ta poraba zgolj 40 % porabe v ZDA). Zato je za članice EU načrt do leta 2020 povečati skupno letno porabo za raziskave in razvoj IKT za dvakrat. Gre tudi za uvedbo nadzora in napredka digitalne agende in meril zanj, in sicer z uvedbo »letnega kazalnika napredka digitalne agende« (kazalniki pa temeljijo na primerjali analizi za obdobje 2011–2015).¹⁷

Za ohranjanje pa tudi za digitalno uporabo digitalne dediščine so ključnega pomena osnovni podatki o digitalni pismenosti. Tako EU sporoča podatek, da od 150 milijonov Evropejcev interneta še nikoli ni uporabljalo kar 30 % prebivalcev,¹⁸ problematični pa sta tudi dostopnost in uporabnost za invalide. Tako naj bi bila omogočena enakopravnejša vključenost v digitalno družbo – predvsem tam, kjer je v neposrednem interesu državljanov: e-učenje, e-uprava in e-zdravje. Omenjeni pa sta tudi učinkovito usposabljanje in izdajanje spričeval za IKT zunaj formalnih sistemov izobraževanja, vključno z uporabo spletnih orodij in digitalnih medijev za preusposabljanje in nadaljnji strokovni razvoj. Za promocijo tovrstnih vrednot je bil v letu 2010 uveden tudi prvi **evropski teden e-zanj** (1.–5. marca). Za invalide osebe bo za pomoč ključen »Program pomoči iz okolice za samostojno življenje«. V okviru tega naj bi poiskali nove načine kako najbolj ranljivim članom družbe dati na voljo IKT (posebej za njihove potrebe in širše kot državljanom EU). Zagotoviti popoln dostop do novih elektronskih vsebin za invalide osebe pa je tudi zaveza Konvencije Združenih narodov o pravicah invalidov. Zato je v okviru EU do leta 2012 v pripravi Memorandum o soglasju za digitalni dostop za invalide.¹⁹

14

Zagotoviti popoln dostop do novih elektronskih vsebin za invalide osebe pa je tudi zaveza Konvencije Združenih narodov o pravicah invalidov. Zato je v okviru EU do leta 2012 v pripravi Memorandum o soglasju za digitalni dostop za invalide.¹⁹

Za ohranjanje predvsem arhivske digitalne dediščine je pomemben tudi razvoj IKT v javni upravi. Tako Agenda 2020 poudarja nujnost uporabe standardov za javne organe – pri naročanju strojne in programske opreme ter storitev IT, to pa bi ustvarilo večjo konkurenčnost in zmanjšalo tveganje vezanosti na določeno tehniko. Evropska komisija bo sprejela tudi evropsko strategijo interoperabilnosti in evropski okvir za interoperabilnost – načrtan v programu ISA.²⁰ Opozorjeno je tudi, da je Evropa pri prevzemanju inovacij IKT prepočasna še posebej na področjih, ki so v javnem interesu. Zato je potrebno tudi izdatke evropskega javnega sektorja uporabiti za spodbujanje inovacij ter povečati učinkovitost in kakovost javnih storitev. Poleg krepitve e-struktur in usmerjenega razvoja inovativnih skupin naj bi razvili tudi strategijo »računalništva v oblaku« za vso EU, zlasti za upravljanje in znanost.²¹

E-uprava je stroškovno učinkovita pot do boljših storitev za vsakega državljana in podjetja, pa tudi do odprte in vključujoče uprave. Podatki iz leta 2009 pa kažejo, da je samo 38 % državljanov EU uporabljalo internet za storitve e-uprave (ter 72 % podjetij). Do leta 2015 naj bi v članicah uvedli uporabniško usmerjene in prilagojene e-uprave, Evropska komisija pa za zgled uvedbo pametne e-uprave. Predvsem pa razmišljajo o spletnih javnih storitvah, ki delujejo prek meja, zato da ni ovirana mobilnost državljanov in podjetij – k temu spada tudi uvedba brezhibnih e-javnih naročil ter čezmejnih storitev e-identifikacije in e-avtentikacije. Poleg tega bodo morale članice poskrbeti, da bodo storitve e-uprave v celoti interoperabilne.²² Vse opisane dejavnosti pa v svoji zaključni razvojni etapi predstavljajo tudi digitalno arhivsko gradivo, ki ga bo potrebno prevzeti, hraniti ter omogočati dolgoročni dostop do njega in uporabo.

»Agenda 2020« navaja tudi Unescovo Konvencijo o kulturni raznolikosti iz leta 2005. Na ravni EU je bila ratificirana leta 2006, omogoča pa spodbujanje in zaščito kulturne raznolikosti po svetu – to velja tudi za kulturo, ustvarjeno v digitalnem okolju. Dejansko sta tu oba Unescova dokumenta

16 Sedem področjih Digitalne agende 2020: 1) živahen enotni digitalni trg, 2) interoperabilnost in standardi, 3) zaupanje in varnost, 4) hitri in ultrahitri dostop do interneta, 5) raziskave in inovacije, 6) izboljšanje digitalne pismenosti, znanj in vključenosti, 7) koristi za družbo EU, ki jih omogoča IKT (Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij: Evropska digitalna agenda, COM(2010) 245, Bruselj, 26.8.2010, COM(2010) 245 konč./2).

17 Prav tam (str. 22, 24 in 36).

18 V večini gre za starejše ljudi, stare od 65 do 74 let z nizkimi dohodki, brezposelne in manj izobražene. Vir: prav tam (str. 25).

19 Prav tam (str. 26, 27 in 30).

20 ISA – Interoperabilnostne rešitve za evropske javne uprave, ISA nadomešča program IDBC. Vir: prav tam (str. 15).

21 Prav tam (str. 23).

22 Prav tam (str. 32, 33).

usklajena, oz. Konvencija o kulturni raznolikosti podpira ter na določen način dopolnjuje Listino o varstvu digitalne dediščine. Za širjenje kulturne raznolikosti pa so digitalni mediji idealno orodje za dejansko omogočanje širjenja kulturnih in ustvarjalnih vsebin, kajti razmnoževanje je cenejše, hitrejše, poleg tega avtorjem omogoča doseči novo in večje občinstvo tudi v svetovnem merilu.²³ Z internetom je zagotovljen tudi pluralizem medijev – dostop do več virov in omogočena svoboda v izražanju mnenj (kar predstavlja pravico državljanov do komuniciranja). Zato je za kulturno raznolikost in njeno širjenje bistvena tudi digitalizacija dediščine – tu pa ima v Evropskem okviru najpomembnejšo vlogo Europeana – »bodoča javna knjižnica EU«. V njenem okviru so sicer identificirani raznoliki problemi, ki izhajajo iz digitalizacije ali uporabe tega gradiva – kot so sistemi licenciranja, pobude zasebnih partnerjev, pridobivanje pravic za uporabo avtorskih del, uporaba »del sirot«, pa tudi usklajevanje zakonodaj na ravni EU o avdiovizualnih medijskih storitvah.²⁴ V ta sklop pa sodi tudi predlog za Priporočilo o digitalizaciji evropskih kinematografov. Vsekakor je dokument Agenda 2020 zelo pomembna strateška usmeritev celotne EU za našo digitalno prihodnost.

Zaključek

Unescova listina je vsekakor najsplošnejši okvir načel in izhodišč za varstvo gradiv digitalnega nastanka. Prednost Listine v primerjavi z drugimi mednarodnimi dokumenti je v tem, da poskuša zajeti vsa področja življenja in dela, na katerih nastaja digitalna dediščina. Opozarja na urgentnost problemov ter na čim hitrejše ukrepanje vlad in agencij, odgovornih za nastanek digitalnih gradiv. Zaradi načela vse-življenjskega digitalnega cikla gradiv je za učinkovito varstvo potreben ustrezen pristop že pri samem nastanku gradiv. Zato tako Listina kot tudi promocijska dejavnost Unesca poskuša predvsem izboljšati ozavešanje ter doseči poznavanje tega problema v vseh življenjskih sferah, namen pa je pri tem doseči uvedbo ustreznih ukrepov varstva v zakonodajah, politikah, strategijah razvoja, pa tudi na operativni praktični ravni. Bistvo namena trajnega varstva digitalnih gradiv pa je zagotavljanje dostopa do njih in uporabe le-teh – s tem pa že sega na področje človekove pravice do dostopa do kulturne dediščine ter interesa javnosti za informiranost, in nenazadnje tudi obveze za ohranitev dediščine za prihodnje generacije.²⁵

Natalija Glažar

članica Slovenske nacionalne komisije za UNESCO

Viri in literatura:

1. Charter on the Preservation of Digital Heritage 15 October 2003, z naslova: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17721&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
2. Guidelines for preservation of digital heritage, March 2003, prepared by the National Library of Australia (Information Society Division), z naslova: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001300/130071e.pdf>.
3. UNESCO campaign to preserve the »digital heritage«, z naslova: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001877/187733e.pdf>.
4. Archives in Europe: Facing the challenges of the digital era (daft of the Report for the Council), gradivo za sestanek Evropske arhivske skupine (EAG), v Krakowu, 21.9.2011.
5. Yvonne Bos-Rops, Nacionalni arhiv Nizozemske: Draft report of the working group on Digital record keeping: consequences for administration and society and the changing role of Archives (gradivo za sestanek EAG, v Budimpešti, 11. 5. 2011).
6. Priporočilo komisije 24. 8. 2006 o digitalizaciji in spletni dostopnosti kulturnega gradiva in digitalnem arhiviranju (UL L 236, 31. 8. 2006, str. 28–30).
7. Resolucija Sveta z dne 25. 6. 2002 o ohranitvi jutrišnjega spomina – hrambi digitalnih vsebin za bodočo generacije (UL C 126/4, 6.7.2002).
8. Alenka Kavčič Čolić: Pregled stanja trajnega ohranjanja digitalnih virov v Sloveniji, Knjižnica, Trajno ohranjanje digitalnih virov v Sloveniji, 55, 1 Ljubljana 2011.
9. »i2010 – Evropska informacijska družba za rast in zaposlovanje« (»i2010 – A European Information Society for growth and employment«), z naslova: http://europa.eu.int/information_society/eeurope/i2010/index_en.htm.
10. Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij: Evropska digitalna agenda, COM(2010) 245, Bruselj, 26.8.2010, COM(2010) 245 konč./2 (CORRIGENDUM: Annule et remplace le document COM(2010) 245 final du 19.5.2010) z naslova: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:SL:PDF>.
11. Nikodem Bocza Tomaszewski: Unesco Charter and Guidelines for the Preservation of Digital Heritage – National Digital Archives experience (PhD presentation), na naslovu: <http://prezi.com/d231go3y70ia/unesco-charter-and-guidelines-for-the-preservation-of-the-digital-heritage-national-digital-archives-experience/>.

23 Prav tam (str. 31).

24 Direktiva o avdiovizualnih medijskih storitvah. Prav tam (str. 31).

25 Vsebina listine je bila uradno predstavljena na Mednarodnem arhivskem dnevu v Arhivu Republike Slovenije dne 8. junija 2012.

26 Resolucija je bila sprejeta ob poročanju V. Komisije na 18. plenarnem zasedanju, 15. okt. 2003.

LISTINA O VARSTVU DIGITALNE DEDIŠČINE²⁶

Generalna konferenca,

ob upoštevanju dokumenta 32 C/28, posredovanega Generalnemu direktoratu v skladu z 31 C Resolucijo 34, ob zahvali generalnemu direktorju za izpeljavo široke razprave pri pripravi Listine o varstvu digitalne dediščine, ob upoštevanju, da je varstvo digitalne dediščine v vseh regijah in kulturah pereče vprašanje, ki zadeva ves svet,

1. sklene sprejeti Listino, ki je priloga tej resoluciji
2. vabi generalnega direktorja, da prične z vsemi potrebnimi ukrepi v sodelovanju z državami članicami, mednarodnimi vladnimi in nevladnimi organizacijami ter zasebnim sektorjem za izvedbo te listine.

Priloga: **Listina o varstvu digitalne dediščine**

Preambula

Generalna konferenca,

ob upoštevanju, da izginjanje dediščine v kakršni koli obliki pomeni siromašenje dediščine vseh narodov,

upoštevajoč statut Unesca, na podlagi katerega organizacija ohranja, dviga in širi znanje, s tem da zagotavlja ohranjanje in varstvo svetovne dediščine knjig, umetniških del ter spomenikov zgodovine in znanosti, s svojim programom »Informacije za vse« zagotavlja platformo za razpravo in dejavnost informacijskih politik, kot tudi za varovanje zapisanih znanj, program »Spomin sveta« pa je namenjen varovanju in splošni dostopnosti svetovne dokumentarne dediščine,

ob spoznanju, da se tovrstni viri informacij in kreativni izrazi vedno bolj ustvarjajo, širijo in dostopajo ter vzdržujejo v digitalni obliki, s čimer oblikujejo novo zapuščino – digitalno dediščino,

ob zavedanju, da bo dostop do te dediščine nudil široke možnosti za ustvarjanje, komuniciranje in širjenje znanja med ljudmi,

ob razumevanju, da digitalni dediščini grozi nevarnost izgube ter da je njena ohranitev v korist sedanjim in prihodnjim generacijam ter da gre za pereče vprašanje, ki zadeva ves svet,

razglasa naslednja načela in sprejme pričujočo Listino:

Digitalna dediščina kot skupna dediščina

Člen 1 – Namen

Digitalna dediščina je sestavljena iz enkratnih virov človeškega znanja in izražanja. Zajema kulturne, izobraževalne, znanstvene in administrativne vire, kot tudi tehnične, pravne, medicinske in druge oblike informacij, ki so nastale digitalno ali so bile spremenjene v digitalno obliko iz obstoječih analognih virov. Kjer so viri »nastali v digitalni obliki«, ne obstaja noben drug format kot digitalni objekt.

Digitalno gradivo vključuje besedila, podatkovne zbirke, fotografije in filme, zvočne zapise, grafike, programsko opremo in spletne strani med obsežno in še naraščajočo serijo formatov. Le-ti so pogosto kratkotrajni in potrebujejo za ohranitev namensko izdelavo, hkrati pa tudi vzdrževanje in upravljanje.

Mnogo teh virov, ki imajo trajno vrednost in pomen, tvori dediščino, ki mora biti varovana in ohranjena za obstoječe in prihodnje generacije. Ta stalno naraščajoča dediščina lahko obstaja v katerem koli jeziku, v katerem koli delu sveta ter na katerem koli področju človeškega znanja in izražanja.

Člen 2 – Dostop do digitalne dediščine

Namen ohranjanja digitalne dediščine je zagotavljanje, da le-ta ostaja dostopna za javnost. Skladno s tem mora biti dostop do gradiv digitalne dediščine, še posebej tistih, ki so v javni domeni, prost vseh nesmiselnih omejitev. Istočasno morajo biti občutljivi in osebni podatki varovani pred kakršno koli obliko vdora.

Države članice lahko na lastno željo sodelujejo z ustreznimi organizacijami in institucijami pri spodbujanju pravnega in praktičnega okolja, ki v kar največji meri omogoča dostopnost digitalne dediščine. Ustrezno ravnovesje med legitimnimi pravicami ustvarjalcev in drugih nosilcev pravic ter interesa javnosti za dostop do digitalnih gradiv na drugi strani, mora biti potrjeno in promovirano v skladu z mednarodnimi normami in sporazumi.

Varovanje pred izgubo dediščine

Člen 3 – Nevarnost izgube

Svetovna digitalna dediščina je v nevarnosti, da bo za zanamce izgubljena. Dejavniki, ki k temu prispevajo so, hitro zastaranje strojne in programske opreme, ki dediščino ohranja pri življenju, negotovosti glede virov, odgovornosti ter metod za vzdrževanje in ohranjanje, kot tudi pomanjkanje podporne zakonodaje.

Spreminjanje ravnanja zaostaja za tehnološkimi spremembami. Digitalni razvoj je bil prehitel in predrag za vlade in institucije, da bi razvil pravočasne in osveščene strategije hrambe. Ogroženost ekonomskega, družbenega, intelektualnega in kulturnega potenciala dediščine – gradnika bodočnosti – ni bila povsem upoštevana.

Člen 4 – Potreba po akciji

Če se prevladujoče nevarnosti ne upoštevajo, bo izguba digitalne dediščine hitra in neizogibna. Države članice bodo pridobile določene koristi s spodbujanjem pravnih, ekonomskih in tehničnih ukrepov za ohranjanje dediščine. Nujno so potrebni dvig zavesti in ozaveščanje javnosti, opozarjanje ustvarjalcev politik pa tudi doseganje občutljivosti splošne javnosti tako za potencial digitalnih medijev kot za prakse njihove ohranitve.

Člen 5 – Digitalna kontinuiteta

Bistvena je kontinuiteta digitalne dediščine. Za ohranitev digitalne dediščine morajo biti ukrepi izvajani skozi celoten življenjski cikel digitalne informacije, od nastanka do dostopa. Dolgoročna hramba se začne z oblikovanjem zanesljivih sistemov in postopkov, ki bodo ustvarjali verodostojne in stabilne digitalne objekte.

Potrebni ukrepi

Člen 6 – Razvoj strategij in politik

Potrebno je razviti strategije in politike za ohranitev digitalne dediščine, ob tem pa upoštevati stopnjo nujnosti, lokalne okoliščine, sredstva, ki so na voljo ter načrte za prihodnost. Vse to bo olajšalo sodelovanje nosilcev avtorskih in sorodnih pravic ter drugih deležnikov pri postavljanju skupnih standardov in kompatibilnosti, pa tudi delitvi virov.

17

Člen 7 – Izbor za ohranitev

Kot velja za celotno dokumentarno dediščino, se načela izbora lahko zelo razlikujejo med državami, vendar pa glavni kriterij pri odločitvi, katera digitalna gradiva ohraniti, predstavljata njihov pomen ter trajna, kulturna, znanstvena, dokazna ali druga vrednost. Gradivo »digitalnega nastanka« mora nedvomno imeti prednost. Odločitve o izboru ter kakršni koli kasnejši ponovni pregledi morajo biti izvedeni na odgovoren način in morajo temeljiti na opredeljenih načelih, politikah, postopkih in standardih.

Člen 8 – Varovanje digitalne dediščine

Države članice potrebujejo ustrezni pravni in institucionalni okvir, da zagotovijo varstvo njihove digitalne dediščine.

Kot ključni element nacionalne politike varstva morajo digitalno dediščino zaobjeti arhivska zakonodaja ter obvezne in prostovoljne izročitve v knjižnicah, arhivih, muzejih in drugih javnih zbirkah.

Dostop do zakonsko obvezno izročene digitalnega arhivskega gradiva mora biti zagotovljen brez ustvarjanja zadržkov za njihovo normalno uporabo.

Pravni in tehnični okvir za verodostojnost sta odločilna za preprečitev manipulacije ali namerne spremembe digitalne dediščine. Oba zahtevata, da se vsebina, funkcionalnost zadev in dokumentacija vzdržujejo v takem obsegu, ki je potreben, da se zaščiti verodostojni dokument.

Člen 9 – Varstvo kulturne dediščine

Digitalna dediščina je sama po sebi neomejena časovno, geografsko, kulturno ali z vidika formata. Vezana je na posebno kulturo, vendar potencialno dostopna vsakomur na svetu. Manjšine lahko nagovorijo večine, posamezniki globalno javnost.

Digitalna dediščina vseh regij, dežel in skupnosti mora biti ohranjena in dostopna z namenom, da se zagotovi predstavitev ljudstev, narodov, kultur in jezikov skozi daljše časovno obdobje.

Odgovornosti

Člen 10 – Vloge in odgovornosti

Države članice lahko imenujejo eno ali več agencij, ki so odgovorne za koordinacijo hrambe digitalne dediščine ter za ureditev potrebnih razpoložljivih virov. Delitev nalog in odgovornosti lahko temelji na obstoječih vlogah in strokovnem znanju.

Sprejeti morajo biti ukrepi (za):

- a) da razvijalci strojne in programske opreme, ustvarjalci gradiva, založniki, producenti, distributorji digitalnega gradiva, kot tudi drugi partnerji v zasebnem sektorju sodelujejo z nacionalnimi knjižnicami, arhivi, muzeji ter drugimi organizacijami za dediščino pri hrambi digitalne dediščine;
- b) razvoj usposabljanja in raziskav, za delitev izkušenj in znanja med ustanovami ter med strokovnimi združenji, ki jih to zadeva;
- c) spodbujanje univerz in drugih raziskovalnih organizacij, tako javnih kot zasebnih, da zagotovijo hrambo digitalnih podatkov.

Člen 11 – Partnerstva in sodelovanje

Varstvo digitalne dediščine zahteva nepretrgana prizadevanja vlad, ustvarjalcev, založnikov, relevantnih industrij ter dediščinskih ustanov.

Ob soočenju s trenutno digitalno delitvijo je potrebno okrepiti mednarodno sodelovanje in solidarnost, da se usposobi vse države za zagotovitev ustvarjanja, hrambe ter nepretrganega dostopa do njihove digitalne dediščine.

Industrije, založniki in množični mediji morajo nujno promovirati in širiti izkušnje in tehnično znanje.

Spodbujanje izobraževanja in programov usposabljanja, dogovorov o delitvi sredstev in širjenju rezultatov raziskav kot tudi najboljših praks bodo demokratizirali dostop do tehnik digitalne hrambe.

18

Člen 12 – Vloga UNESCO

UNESCO je z lastnostmi svojih pooblastil in funkcij odgovoren za to, da:

- a) upošteva načela, objavljena v tej Listini, pri delovanju svojih programov ter promovira izvajanje teh načel znotraj sistema Združenih narodov ter pri medvladnih in mednarodnih nevladnih organizacijah, ki jih varstvo digitalne dediščine zadeva;
- b) služi kot referenčna točka in forum, kjer se države članice, medvladne in mednarodne nevladne organizacije, civilna družba in zasebni sektor združijo pri oblikovanju ciljev, politik in projektov, ki podpirajo varstvo digitalne dediščine;
- c) krepi sodelovanje, dviga zavest, povečuje usposobljenost ter predlaga pravila etičnih, pravnih in tehničnih smernic za podporo pri hrambi digitalne dediščine;
- d) na osnovi pridobljenih izkušenj v naslednjih šestih letih pri izvajanju obstoječe Listine in smernic določa, kje so potrebe za nadaljnje oblikovanje instrumentov standardov za promocijo in varstvo digitalne dediščine.

Čopove nagrade za leto 2012

Januarja 2013 je v Razstavnici dvorani Narodne in univerzitetne knjižnice potekala svečana podelitev Čopove diplome in Čopovih nagrad za leto 2012. Čopovo diplomu je za svojo izjemno strokovno zavzetost pri delu v specialni vladni knjižnici, knjižnično informacijskem centru Ministrstva za obrambo, prejela **Zlatka Rabzelj**. Čopovo priznanje za leto 2012 pa so prejeli **Mojca Gomboc** iz Mariborske knjižnice, **Janja Turk** iz

Osrednje humanistične knjižnice Filozofske fakultete in **Vojko Konrad Zadavec** iz Mestne knjižnice Ljubljana.

Obrazložitve nagrad lahko preberete v reviji Knjižnica (Čopova diploma in priznanja 2012 (2013). *Knjižnica*, 56 (4), 225–230), v Knjižničarskih novicah pa objavljamo nekaj foto utrinikov s prireditve.

Slika 1: V dvorani je vladalo slavnostno vzdušje (foto: Milan Štupar)

Slika 2: Katarina Juvančič in Dejan Lapanja (foto: Milan Štupar)

Slika 3: Dobitnica Čopove diplome Zlatka Rabzelj (foto: Milan Štupar)

Slika 4: Dobitnica Čopovega priznanja Janja Turk in podpredsednica ZBDS Irena Sešek (foto: Milan Štupar)

Slika 5: Dobitnica Čopovega priznanja Mojca Gomboc in predsednica Komisije za Čopove diplome in priznanja Zdenka Petermanec (foto: Milan Štupar)

Slika 6: Dobitnik Čopovega priznanja Vojko Konrad Zadavec in generalna direktorica direktorata za kulturno dediščino Damjana Pečnik (foto: Milan Štupar)

KNJIŽNIČNE PRIREDITVE

V knjižnici smo obeležili stoletnico rojstva pisatelja Ivana Potrča

20

V soboto, 5. januarja 2013, smo se v Knjižnici Ivana Potrča Ptuj poklonili stoletnici pisateljevega rojstva in dvajsetletnici poimenovanja knjižnice po njem. Predstavili smo monografijo Zapuščina Ivana Potrča v ptujski knjižnici 2; pisateljevo zapuščino, smo prejeli v letu 2012, podaril pa jo je njegov sin Matjaž Potrč. Po prireditvi smo se zbrali podali na tradicionalni, že 13. pohod do Potrčeve domačije v organizaciji društva Zreli vedež in Planinskega društva Ptuj.

Leto 2013 je za knjižnico pomembno, saj praznujemo kar dve obletnici, povezani s pisate-

Slika 1: Ivan Potrč (foto: Arhiv knjižnice)

ljem Ivanom Potrčem. Prvega januarja je minilo sto let od njegovega rojstva, petega oktobra pa dvajset let, odkar se knjižnica imenuje po njem, žal je tega leta tudi dvajsetletnica pisateljeve smrti.

Knjižničarji, pohodniki in Potrčevi sorodniki smo se zbrali na dvorišču knjižnice, kjer je prisotne pozdravil direktor knjižnice mag. Matjaž Neudauer. V nagovoru je poudaril, kako pomembna je Potrčeva zapuščina za knjižnico, saj je poleg zbirke dr. Štefke Cobelj in Iva Arharja ena od treh velikih posebnih zbirk Domoznanskega oddelka.

Slika 2: Bibliotekarka Božena Kmetec - Friedl je predstavila monografijo Potrčeva zapuščina v ptujski knjižnici 2; z leve: igralec Vojko Belšak, organizatorica pohoda Viktorija Dabič, pisateljev sin Matjaž Potrč, župan Ptuja dr. Štefan Čelan in direktor knjižnice mag. Matjaž Neudauer (foto: Melita Zmazek)

Slika 3: Pohodniki so napolnili dvorišče Knjižnice Ivana Potrča Ptuj (foto: Melita Zmazek)

Ptujčane in knjižničarje je nagovoril tudi župan Mestne občine Ptuj dr. Štefan Čelan, po nagovoru pa je donacijo v letu 2012 predstavila Božena Kmetec-Friedl.

Že v letu 1998 je knjižnica prejela velik del Potrčeve zasebne knjižnice, ki ji jo je podarila njegova soproga Branka Jurca. Štela je 2.292 knjižnih enot in del Potrčeve korespondence. V letu 2012 je knjižnica prejela od sina Matjaža Potrča še del pisateljeve zapuščine. Zbirka se je obogatila in dopolnila še za 489 knjižnih enot, deset arhivskih škatel rokopisov, tipkopisov, revijalnih objav, plaket, priznanj in odličij. Monografije in periodični tisk smo obdelali v COBISS-u in jih dodali že obstoječi zbirki, ostalo gradivo pa smo popisali in arhivirali v arhivske škatle. Slednje se nahajajo v Domoznanskem oddelku, vse gradivo pa je na voljo uporabnikom za raziskovalno delo. Za svoje delo je pisatelj Ivan Potrč prejel številna priznanja in odličja. Knjižnica jih je prejela preko štirideset. Nekaj smo jih uokvirili in

obesili na steno v Potrčevi spominski sobi, ostale bomo postavili na ogled v mesecu decembru, ko bomo zaključili s prireditvami ob pisateljevi stoletnici rojstva.

O donaciji v letu 2012 smo pripravili monografijo z naslovom Zapuščina Ivana Potrča v Ptujski knjižnici 2, nova pridobitev ob stoletnici pisateljevega rojstva. Avtorica monografije je Božena Kmetec-Friedl, ki je pripravila tudi priložnostno razstavo, na kateri je predstavila pisateljev življenjepis in dragocene rokopise: delovni rokopis drame Krefli, rokopis drame Na hudi dan si zmerom sam, rokopis scenarija drame Zločin na listih manjšega formata in rokopis scenarija romana Na kmetih. Za roman na Kmetih in za dramo Kreflova kmetija je pisatelj prejel Prešernovo nagrado. Po romanu Na kmetih je bil leta 1970 posnet film, poimenovan Rdeče klasje. Našteli smo le nekatere. Razstavili smo nekaj tipkopisov, med drugim novele Onkraj zarje, Sveti zakon in Na verne duše.

Udeleženci pohoda so bili povabljeni na voden ogled po Potr-

čevi spominski sobi in razstavi ter na predstavitev donacije iz leta 2012. Voden ogled je bil organiziran v času od 7. do 11. 1. 2013. Veseli smo bili številne udeležbe, vodenega ogleda pa se je udeležilo tudi večje število Potrčevih sorodnikov.

Prireditve je popestril igralec Vojko Belšak, ki je med nagovori prebral dva odlomka iz Potrčevih del – odlomek iz zadnjega romana Tesnoba in iz novele Onkraj zarje.

Na pohod po Potrčevi in Murkovi poti nas je povabila Viktorija Dabič, organizatorica že trinajstega pohoda po vrsti. Okrog tristo ljudi se je nato odpravilo peš do Potrčeve domačije, ki jo je pisatelj šestokrat prehodil na svoji poti do šole in do mesta po opravkih. Na pročelju hiše je pritrjena spominska plošča, posvečena pisatelju. Danes na domačiji živi pisateljeva nečakinja Marija Kokol in pove, da je zadnja od Potrčevih, ki se je, poleg pisatelja, rodila v tej hiši. Vsako leto pohodnike prijazno sprejme in jim zaželi dobrodošlico, tako je bilo tudi letos. Poleg lastnice domačije so nas pričakale tudi ljudske pevke Društva upoko-

Slika 4: Knjižničarji in Potrčev sin Matjaž z ženo Alenko na pisateljevi domačiji (foto: Daniel Šalamon)

jencev iz Hajdine in nam zapele nekaj ljudskih pesmi. Knjižnica je za pohodnike organizirala malico in po krajšem postanku smo se odpravili naprej do domačije znanega etnologa

Matije Murka ter si obljubili, da se naslednje leto spet srečamo.

To je bila prva od prireditev, ki jih načrtujemo v pisateljevem jubilejnem letu. 24. 5. 2013

organizira knjižnica skupaj s Filozofsko fakulteto Maribor – Oddelkom za slovanske jezike in književnosti ter Slavističnim društvom Maribor simpozij. Naslov simpozija je **Aktualnost in živost Potrčeve književnosti danes** s podnaslovom Potrčevega citata: »Zanj, za človeka, za človeštvo gre«. Praznovanje Potrčevega leta bo vtkano v številne prireditve, ki jih bo knjižnica organizirala v letu 2013, zaključili pa ga bomo v decembru, ko načrtujemo še razstavo priznanj in odličij, ki jih je Ivan Potrč prejel za svoje delo.

Božena Kmetec-Friedl
Knjižnica Ivana Potrča Ptuj

KNJIŽNIČNE PRIREDITVE

Piranski pisatelj Jani Mlakar

Jani Mlakar se je rodil leta 1960 na Ravnah na Koroškem. Po končani srednji šoli je odšel na študij v Ljubljano. Pred skoraj 20. leti ga je pot zanesla v Piran. Tu se z ženo Albino ukvarjata z izdelavo in prodajo nakita iz poldragih kamnov. Jani je poleg vsega še izvrsten pisatelj, Albina pa se rada vsako leto odpravi na dolgo potovanje. Jani je doslej napisal 4 knjige: Liličev gospodar, Najboljša kava je pri šiptarju, O ti frdmani cigan ter Hladen golaž s toplim pivom. V letošnjem letu pa pričakujemo izid njegove pete knjige, ki bo prav tako kot ostale izšla v Založniškem ateljeju Blodnjak, katerega urednik je Bojan Meserko, še en odličen pisatelj.

Pred izidom nove knjige sem Janiju zastavila nekaj vprašanj, na katera je rad odgovoril. Vabim vas k branju!

ŠP: Jani, kako ste v sebi odkrili pisateljsko žilico, kaj vas je vleklo k pisanju in kdaj ste začeli pisati?

JM: Želja, bolje rečeno, potreba po pisanju me je tiščala že v otroštvu. V osnovni šoli sem imel najraje ure slovenščine, ko smo pisali esej. Pomemben dogodek sem na trnih pričakoval ves teden. Seveda mi je najbolj godilo, kadar je učiteljica izbrala moje pisanje in ga prebrala pred razredom.

V srednji šoli sem se najprej do ušes zaljubil, hkrati pa sem postal lačen razumevanja sveta. Utesnjen od

jugoslovanskega socializma sem sanjal o nekakšni svobodi, ki pa je še nisem znal pravilno definirati. To je vzrokovalo pisanju številnih zasanjanih in mnogih družbeno-kritičnih pesmi. Nekaterih nisem upal nikomur pokazati, saj bi zaradi vsebine zagotovo letel iz šole.

Kmalu zatem sem se lotil pisanja romana. A z desnico kracam kot kura, da pogosto svojih čačk ne znam prebrati tudi sam, pisalni stroj pa je cele noči nabijal in delal sosede nervozne, ker niso mogli spati. Za njihov nočni mir je zaspala tudi moja pisateljska sla. A to je najbrž slab izgovor. Zavrtel sem se v vrtnec vsakdanjega življenja.

Želja po pisateljevanju se je v meni pritajila za dolgih petnajst let. Skoraj da pisma nisem več napisal. Ko sem dopolnil štirideset let, sem se naposled za trenutek ustavil in se vprašal, kam hitim; če mislim, da bom zaradi divjaškega tempa življenja prej prispel na cilj. Pisanje se mi je ponudilo kot idealna priložnost, da se vrnem k razmišljanjem in idealom, ki sem jih zapustil nekje pri koncu zgodnje mladosti.

ŠP: Iz vseh vaših knjig se da razbrati, da veliko berete in veliko veste o aktualnih dogodkih ter svetovno-nazorskih gibanjih. Kateri je vaš najljubši pisatelj in ali imate med njimi morda kakega vzornika?

JM: Težko izluščim eno ime. Običajno najprej omenim nedavno preminulega Kurta Vonneguta. Pri njem me

je navdušil jezik in humorna lahkotnost s katero se loteva zahtevnih tem. V mladosti sem prebedel številne noči ob razmišljanjih o francoskih eksistencialistih Sartru in Camusu, kratka novela Richarda Bacha Jonatan Livingston galeb je bila svoj čas moja biblija, požiral sem pesmi in romane Rabindranatha Tagora, Prešernove poezije pa so vedno nekje v dosegu mojih rok. Najbrž bi moral naštet še kar nekaj ruskih, nemških, slovenskih in drugih ime. Ne bi pozabil omeniti niti kultnega stripa Alan Ford, ki je bil v divjaškem obdobju mojega življenja pogosto edina prava literatura, za katero sem si privoščil tratiti svoj dragoceni čas.

ŠP: Vsi vaši romani so nekje med ironijo, črnim humorjem in žalostno trpkostjo, pa tudi ravnodušnostjo. Ste pa tudi izredno družbeno kritični. Dva od vaših romanov se dogajata v Piranu, naše mesto pa vpletate pravzaprav v skoraj vse vaše knjige. Kaj vam je v Piranu najbolj všeč in kaj bi spremenili?

JM: V Piranu mi je najbolj všeč Piran sam. Na videz idilično obmorsko mesto, ki kdaj v večernem sončnem žaru že meji na kič. Ko se z romantiko spoznaš poglobljeje kmalu ugotoviš, da je to mesto številnih nasprotij, ki funkcionira brez zapisanih pravil. Zdi se, da je vse zgolj začasno, le razmetane mestne zgradbe ostajajo trdno zasidrane druga ob drugi. Če malo bolje pomislim, bi bilo potrebno v Piranu spremeniti vse. Samo potem bi mestu vzeli tisto konfuzno plemenito dušo, s katero se sedaj ponaša. V Najboljša kava je pri šiptarju sem napisal: *Balkanstrdam je kdaj obsijan s soncem, drugič je ovit v meglo. Biča ga ostra burja s severa in božajo ga blage južne sapice. Njegovi prebivalci so še vedno nametani iz vseh vetrov. Čakajo, da se bo kaj zgodilo. Pa še vedno ne vedo, kaj. Rojevajo se novi in stari umirajo. Upajoča želja za življenjem pa ostaja zmeraj ista.* Prav tista upajoča želja po življenju daje Piranu njegov edinstven šarm.

ŠP: Liličev gospodar je vaša prva knjiga, v kateri ste dali duška svoji domišljiji. V naši knjižnici so jo uvrstili celo med znanstveno fantastiko. Meni pa se bolj zdi filozofsko psihološki roman z družbeno kritično ostjo. Na vaši spletni strani ste zapisali, da je ta roman plod izkušenj in spoznanj, do katerih vas je pripeljalo življenje. Kaj bi sami povedali o tej nenavadno odbiti knjigi?

23

JM: Če kdo za neko knjigo pravi, da je nenavadno odbita, potem se mu je najbrž zdela zares zelo odbita. To bom vzel kot kompliment. Liličev gospodar je čiščenje navlake, ki se je nabrala v moji glavi v obdobju, ko sem bil razpet med nenasitnim potrošniškim načinom življenja na eni strani in nenehnim iskanjem neke lastne identitete globoko v svoji notranjosti. Vdajal sem se klišejskemu pridobitnemu življenju in hkrati iskal odgovore na večna filozofska vprašanja: kdo sem, od kod prihajam in kam grem. To dvojje pa ne sodi skupaj. Ob pisanju Liličevega gospodarja sem si skušal pojasniti, kaj mi je v življenju všeč in kaj me moti. Kaj bom konec koncev storil s preostankom svojih dni. Ugotovil sem, da so vsa moja iskanja nepotrebna. Vse kar iščem, imam že od nekdaj. Nič novega ne morem najti. Le sprejeti se moram takšne-

ga kot sem in ne iskati nekaj, kar bi mi morda bilo všeč, da sem.

ŠP: Osebo mi je bila najbolj všeč knjiga O ti frdama-ni cigan. Tudi ta je aktualna in kritična. Kako je bila sprejeta med bralci? Imate med Romi prijatelje?

JM: Odzivov svojih bralcev ne poznam prav dobro. Sorodnikom in prijateljem je običajno tako vse všeč, drugih bralcev pa ne srečam pogosto. V Piranu me je ustavilo nekaj ljudi in mi izreklo komplimente, nekaj sem jih dobil preko svoje spletne strani po elektronski pošti in nekaj sem jih zasledil na spletnih forumih.

Z Romi sem se srečeval skozi vse življenje, prav prijateljev pa do sedaj med njimi nisem imel. K pisanju zgodbe me je spodbudilo famozno dogajanje v Ambrusu. Zmotile so me vse številne reakcije, ki so temu sledile. Zgodbo sem si skušal ogledati nevtralnno, z obeh prizadetih strani, in jo takšno dati bralcu v presojo.

ŠP: Vse vaše pripovedi so prvoosebne, kar jim daje pridih avtentičnosti, oziroma avtobiografskosti. Koliko je v glavnem junaku vaših lastnosti? Kako bi se opisali?

JM: Vse zgode in nezgode, ki jih opisujem, črpam iz svojega življenja, zato se pri podajanju zgodb ne morem zaobiti. K temu se v resnici niti ne trudim. Liki, ki si jih izmišljam, praviloma ne bazirajo na posamezni znani osebi, temveč so splet različnih usod. V Piranu so tako trije bralci v istem liku prepoznali tri različne znane Pirančane, ki jih sam poznam zgolj na videz.

V vsak lik sem zagotovo vtikal tudi delček sebe, ne bi pa se mogel istovetiti z nobenim svojim likom. Sem tiste vrste človek, ki želi biti čim bolj neopazen. Trudim se biti pravičen. Dobrega ponavadi ne opazim ali vsaj ne komentiram, saj se mi zdi samo po sebi umevno, ob slabem pa se mi hitro poviša tlak. Če je kje kaj narobe, bom to zagotovo takoj opazil. To prekletstvo me spremlja odkar pomnim. Le redka so obdobja, ko mi nič težkega ne roji po glavi. Sem sanjač in gobeždač. Na eni strani vpet na pot k idealu ter na drugi razbit in vnet med številnimi napakami; tako svojimi, kot tujimi.

ŠP: Nekateri junaki se z imeni in lastnostmi pojavljajo v več knjigah, kot na primer pripovedovalec zgodb Denis, slaščičar Nuhi in drugi. So to osebe iz resničnega življenja?

JM: Denis in Nuhi ter najbrž še kdo so resnične osebe. Junaki, za katere sem uporabil njihova imena, sicer imajo nekatere njihove karakterne lastnosti, tudi kakšen opisan dogodek se je morda pripetil njim, nisem pa skušal podati njihovih življenjskih zgodb.

ŠP: Tudi kraje se da prepoznati, na primer Tartinijev trg, Caffè Allegro ... Prav gotovo vas v Piranu marsikaj navdihuje, saj znate zelo lepo prikazati utrip vsakdanjega življenja in nekatere mestne posebnosti. Pravzaprav ste pisatelj šele, odkar živite v Piranu ... Kaj vam pomeni Piran? Kako, da ste se tukaj ustalili?

JM: Piran je neizčrpen vir navdiha. Toliko tragikomičnih dogodkov, kot jih najdeš v tem obmorskem biseru, zlepa ne najdeš kje drugje. Kot mnogi Pirančani se v Piranu v resnici nisem ustalil, samo nekaj mi ne da, da bi odšel kam drugam.

ŠP: Vaš jezik zna biti poetičen, pa tudi igriv in inovativen. Značaji so dodelani, mnogotere zgodbe v posamezni knjigi se lepo prepletajo. Kako pišete? Si pripoved zamislite v naprej ali si jo kar sproti izmišljate? Kako uspete v glavi obdržati vse te osebe, kraje, dogodke, zgodbe, ki jih je vsaka vaša knjiga polna? Se nikoli ne zmedete? Si pišete listke, delate skice?

JM: Za zgodbo me mora najprej nekaj dobro ujeziti. To v današnjem svetu ni nobena redkost. Skozi mojo prizmo gledanja je to prej svet napak, kot pa prijazen kraj za bivanje. V vseh svojih delih se ubadam z očitnimi svetovnimi, lokalnimi in osebnimi napakami. Moj samoobrambni mehanizem povzroča, da na moteče dogodke gledam z ironijo in humorjem. Karkoli že se kje dogaja, na to temo v moji glavi takoj steče vzporedna zgodba. V prvi osebi se skušam iz vsega nekoliko ponorčevati, a si tudi ogledati zadevo iz različnih zornih kotov. Vedno imam na razpolago kaj za pripovedovanje.

Zgodb za romane si ne izmišljam vnaprej. Skozi vsakdanje življenje se mi v mislih poraja kopica kratkih pripovedi. Sčasoma izluščim nekaj tistih, na katere bi rad še posebej opozoril. Te mi dajo tudi neko skupno sporočilo. Kot pripovedovalec rad sam aktivno sodelujem v dogajanju, zato mi je blizu prvoosebni junak. Potem samo nizam vso pisateljsko navlako, ki se je z leti nabrala v moji glavi; kot bi niral ogrlico iz košarice s številnimi živopisnimi biserčki in pri tem pazil, da se bo čim bolj ujemala z obleko osebe, ki ji ogrlico poklanjam. Ko zgodba prehaja na papir, jo v resnici sam živim. Tako kot v vsakdanu, nikdar ne vem, kaj me čaka naslednji hip.

ŠP: Pravzaprav v nekaterih vaših knjigah med besedilom uporabljate logotipe nekaterih znanih firm, v drugih so risbe, igrate se z velikostjo in obliko črk, kar omogoča današnja računalniška tehnologija ...? Vaše knjige so nekoliko tudi likovne ...

JM: Džordž Buš, ameriški predsednik, je nekoč dejal, da so mu še posebej všeč tiste knjige, v katerih so lepe sličice. Želel sem, da bi mu bila všeč tudi katera mojih knjig. Neuspešno! Zato je moj zadnji roman brez ilustracij. Sem pa uvedel dva prvoosebna pripovedovalca, a tega spoštovani gospod najbrž ne bo opazil.

24

V resnici risati sploh ne znam. Včasih se mi kaj posreči, med tem ko se igram s fotošopom. Je pa vsaka knjiga nujno tudi likovni izdelek. Že sama naslovnica je pomembna. Na njej mora biti neko sporočilo, ki se bo dotaknilo bralca. Sam uporabim ilustracijo takrat, ko z besedami ne znam ustvariti pravega vtisa. Poi gravanje z obliko in velikostjo črk ne služi samo estetskemu videzu teksta, temveč je tudi v pomoč pri razumevanju vsebine. Različne načine zapisa črk uporabljam bodisi kot slovnično pravilo recimo pri premem govoru oziroma za poudarjanje nekaterih vsebinskih, karakternih ali drugih posebnosti v tekstu.

ŠP: Glavni junak se tudi zelo dobro razume na računalništvo. Če si ogledam vašo spletno stran, pa tudi vi niste od muh, kar se sodobnih tehnologij tiče. Pravzaprav se spoznate tudi na planete, vreme, borzne tečaje ... Kaj bi povedali o tem?

JM: V mladosti sem poznal glavna mesta vseh držav, brez napak sem našteval deset najdaljših svetovnih rek, najvišjih gor, vulkanov, iz rokava sem stresal imena svetovnih voditeljev, poznal sem gospodarske, socialne, politične in verske kazalce mnogih držav ter podobno. Statistični koledarček, ki sem ga kupil ob vsakem izidu, sem najbrž obvladal na pamet. Svoj čas sem prebiral tudi do pet knjig tedensko in med njimi ni bilo samo leposlovje. Požiral sem potopise in dokumentarce o drugih kulturah ...

Nekaj te navlake je še vedno v meni, a danes več ne vem, kdo je aktualni predsednik v Tadžikistanu niti kakšne so razmere v tej državi srednje Azije. Ne znam si več pomagati s temi informacijami, če pa me kdaj pot zanese tja, bom nekaj dni pred tem nekoliko poguglal.

Ne želim reči, da se mi zdi v svetu sodobnih tehnologij splošno znanje nepotrebno. Nasprotno. Še kako potrebno je. Le ločiti sem pričel med znanji, ki ne služijo drugemu, kot da se z njimi lahko papagajsko šopiriš in tistimi, s katerimi si lahko pomagaš pri vsakdanjih opravilih. Samo tovrstna znanja vodijo k spoznanju, ki je zame končna resnica.

ŠP: Kdaj uspete pisati, saj vam delo s poldragimi kamni verjetno tudi vzame precej časa?

JM: Bil je čas, ko sem se lahko pozimi za tri mesece izklopil in se preselil v zgodbo. Prve štiri romane sem tako napisal na dušek, brez prekinitve od začetka do konca, pri petem pa sem že moral združiti tri zime. Zopet se mi zdi, da preveč časa posvečam delu. Tokrat ne zaradi kakšne podjetniške mrzlice, temveč zaradi nagona po preživetju. Imam grdo razvado, da vsak dan jem in se pozimi rad ogrejem. To me pušča skorajda brez prostega časa. A nisem kakšen pesimist. Če me prime želja po pisanju, se bo tudi našel čas za to. Stvari je treba samo prav zastaviti.

ŠP: Jani, meni je zaenkrat zmanjkalo vprašanj. Bi radi našim bralcem povedali še kaj, česar vas nisem uspela vprašati?

JM: Tudi meni je zmanjkalo odgovorov. Vprašanja so bila kar temeljita. Morda dodam samo to, da sem na svoje pisateljevanje vedno gledal kot na zabavo. Uspeh posameznega romana merim po tem, kolikokrat sem se ob pisanju iskreno nasmejal. Tudi za bralce si želim, da bi se ob branju mojih knjig zabavali in bi jim kdaj ušel kakšen glasen smeh.

ŠP: Kako bo naslov vaši novi knjigi in kdaj jo pričakujete?

JM: Moj zadnji roman se imenuje Ne ga srat. Izšel naj bi to jesen.

ŠP: Jani, hvala za pogovor in veliko radosti ob pisanju še naprej!

JM: Vam hvala za vabilo in dobre želje, bralcem pa, v upanju, da so se prebili do tu, lep pozdrav in obilo užitkov ob dobri literaturi.

pogovarjala se je Špela Pahor
Mestna knjižnica Izola

OBVESTILO AVTORJEM

Knjižničarske novice so informativni bilten, ki seznanja slovenske knjižnične delavce s tekočimi dogajanji in novostmi v stroki. Objavlja strokovne članke, poročila s strokovnih posvetovanj, srečanj in sestankov, prispevke o pomembnih dogodkih in novostih v knjižnicah, prispevke o projektih, v katerih sodelujejo knjižnice, intervjuje, mnenja in ocene, spominske in podobne zapise, obvestila in razpise ter obvestila o prireditvah, posvetih in drugih strokovnih dogodkih.

Navodila za pripravo prispevkov

Jezik objavljenih prispevkov je praviloma slovenski, v skladu z odločitvijo uredništva, pa tudi angleški. Avtorji morajo uredništvu poslati jezikovno pravilno besedilo. Prejetih tekstov uredništvo ne lektorira. Avtor tudi v celoti odgovarja za vsebino prispevka. Avtorsko pravico do objavljenih prispevkov ima izdajatelj publikacije, avtor obdrži moralne avtorske pravice.

Naslov prispevka mora biti kratek in jasen, dopolni se lahko s podnaslovom. Pri poročilih s strokovnih posvetovanj in drugih srečanj naj bodo v naslovu/podnaslovu prispevka navedeni naslov posvetovanja oziroma srečanja ter kraj in datum dogodka.

Pod naslovom naj bo naveden avtor prispevka (oziroma avtorji), in sicer vedno v polni obliki (ime in priimek). Če je avtorjev več, naj sami določijo vrstni red imen avtorjev. Poleg imena avtorja je treba navesti tudi sedež ustanove, kjer je avtor prispevka zaposlen ali ime fakultete, če je študent, ter elektronski naslov avtorja. Tudi pri večjem številu piscev je treba pri vsakem posamezniku navesti vse zahtevane podatke. Pri citiranju virov naj avtorji upoštevajo navodila revije Knjižnica. Dolžina prispevka naj ne presega 20.000 znakov (vključno s presledki).

Prispevek lahko poleg teksta vsebuje tudi slike (preglednice, diagrame, fotografije ipd.). Vsaka slika naj ima zaporedno številko in naslov. Če avtor slik ne vključi v besedilo prispevka, naj bo v njem jasno označeno, katera slika sodi na določeno mesto v tekstu. Pri vsaki sliki je treba navesti tudi njeno avtorstvo (avtor je lahko pisec prispevka ali kdo drug). Pri portretni fotografiji je potrebno navesti tudi imena oseb v polni obliki (ime in priimek), in sicer z začetno navedbo "Od leve proti desni:... ". Avtor prispevka mora uredništvu predložiti pisne izjave oseb na portretni fotografiji, da se strinjajo z javno objavo fotografije v Knjižničarskih novicah. Slikovno gradivo lahko avtorji priložijo tudi v JPG ali PNG formatu.

Z oddajo prispevka uredništvu se šteje, da avtor soglaša z objavo svojega prispevka v tiskani in elektronski obliki Knjižničarskih novic.

Pošiljanje prispevkov

Prosimo, da članke in prispevke pošljete uredništvu publikacije v elektronski obliki, in sicer na naslov icb@nuk.uni-lj.si. Prispevkov ne honoriramo!

Uredništvo Knjižničarskih novic

ISSN 0353-9237

Izdala in založila: Narodna in univerzitetna knjižnica, Turjaška 1, 1000 Ljubljana

Za knjižnico: Mateja Komel Snoj

Odgovorna urednica: Damjana Vovk (e-pošta: icb@nuk.uni-lj.si)

Uredniški odbor: Tomaž Bešter, Irena Kavčič, Daša Pokorn, mag. Darija Rozman

Naklada: 400 izvodov

Tisk: COLLEGIUM GRAPHICUM d.o.o. Ljubljana

Naročila in odpovedi tiskane in elektronske oblike Knjižničarskih novic: icb@nuk.uni-lj.si oz. tel. št. 01/2001-176

Naročnina za leto 2013: 50,00 EUR za tiskano obliko & 1 brezplačen dostop do elektronske oblike, 30,00 EUR za dostop do elektronske oblike

